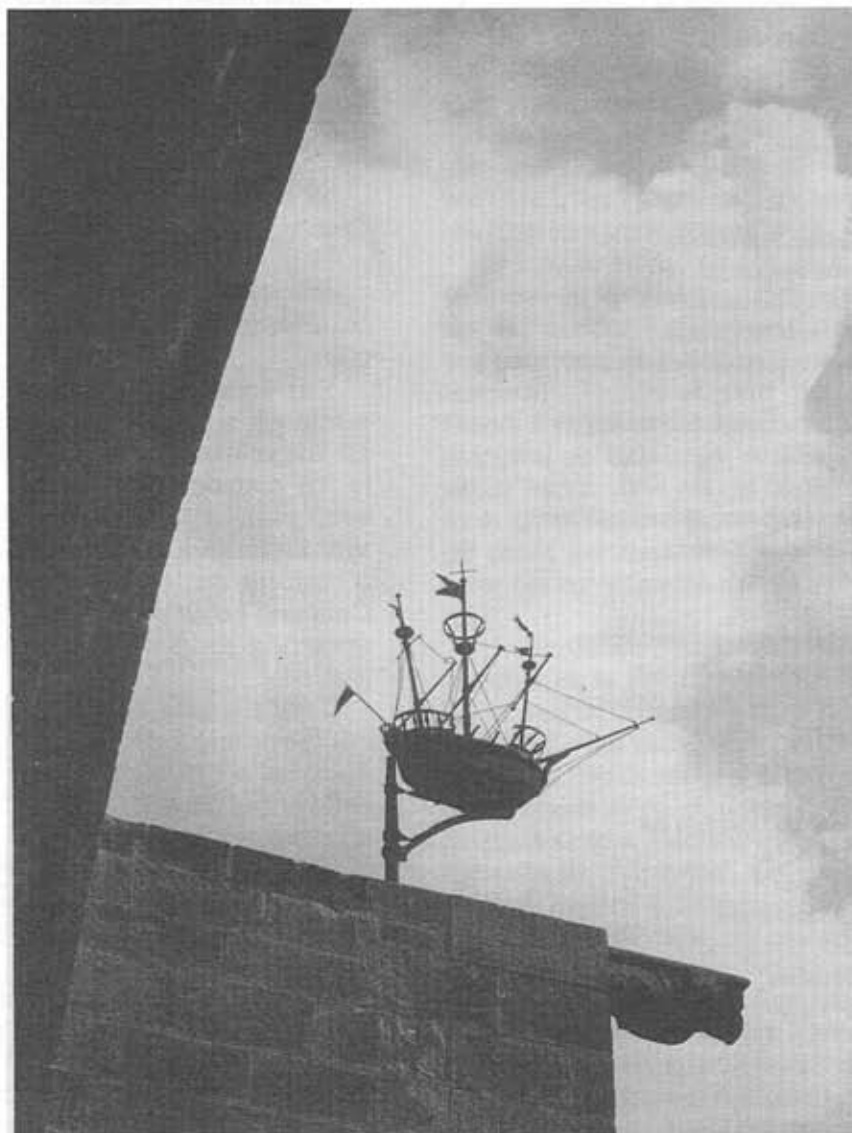

Centre d'estudis **colombins**

*Detall artístic i evocador de la Drassana barcelonina.
Foto: Pere Català i Roca*

ÒMNIUM CULTURAL

Montcada 20 pral. (Palau Dalmases) - 08003 BARCELONA
Tel. (93) 319 80 50 - Fax (93) 310 69 00

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins

ANY III / Núm. 10 / 2n trimestre 1993 / Preu: 200 Pts. - 9FF

10

BUTLLETÍ DEL CENTRE D'ESTUDIS COLOMBINS

ANY III Núm. 10/ Segon trimestre de 1993
Director: Joaquim Arenas i Sampera
Secretari de redacció: Jordi Gálvez i Pasqual
Editor: Òmnium Cultural
Producció: Viena Serveis Editorials, S.L.
Dipòsit legal: B-16689-1993

Sumari

Editorial	2
Vida del Centre	3
Tribuna:	
– La casa dels Colom a Barcelona per Francesc Albardane	4
Articles:	
– La llengua de Colom: Fraseologia i catalanismes en el llenguatge per Caius Parellada i Cardellach	7
– Els catalanismes en el llenguatge	9
– La llengua, en la interpretació de la història per Josep Miracle	15
– Sobre el port de Palos (resposta indirecta a la qüestió de Pals) per Pere Català i Roca	18
– Tot anant a la saga dels cinc canonges Colom per Francesc Albardane i Llorens	19
Opinió:	
– Una entrevista amb el senyor Josep Porter, polígraf i bibliòfil, sobre la catalanitat de Colom i la presència d'Ulloa a Barcelona, per Joaquim Arenas i Sampera	22
Notes:	
– Dos testimonis més de l'arribada del descobridor a Barcelona per Pere Català i Roca	24
– Un segon cognom inexistent per al descobridor: "Canajosa", "Conojosa" o "Casajose" per Pere Català i Roca	25
Bibliografia:	
– Caius, Parellada. <i>Cristòfol Colom i Catalunya: una relació indefugible</i>	27
– Joaquim, Arenas i Sampera. <i>A la recerca d'una història amagada, Catalunya i la Descoberta</i>	27

NOTA

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest Butlletí, sempre i quan s'hi faci constar la procedència. Agrairíem que se'ns fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició.

Editorial

Ho hem sentit de més d'una veu amiga: l'objectiu principal del Centre no ha de ser commemoratiu del 1492 o del 1493, sinó la feina continuada d'aprofundiment en la recerca històrica.

El darrer número del Butlletí, monogràfic dedicat a la vinguda i estada de Cristòfor Colom a Barcelona, s'ha mantingut en aquesta línia, tal com ho han pretès els butlletins anteriors.

Sens dubte, el gran repte que ha d'aportar el centre en els propers mesos és la preparació i adequada celebració del *I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins de Barcelona*, anunciat ja per a la primera quinzena del mes de desembre vinent.

El tema de la llengua i l'escriptura de Colom, que centraran el contingut de les ponències i comunicacions, esdevé una qüestió bàsica quant a la determinació de la naturalesa de l'almirall de les mars oceàniques.

Per aquesta raó, fem una crida especial a tots els socis i simpatitzants a col·laborar en l'organització del Col·loqui i a participar-hi. La convocatòria, programa inclòs, ja ha estat publicada i tramesa als socis i a entitats històriques, culturals i a les facultats d'Història de les universitats dels Països Catalans i d'altres indrets d'Europa. La convocatòria es publica igualment en aquest Butlletí.

Tots plegats hem de fer un esforç de col·laboració perquè el *I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins de Barcelona* esdevingui un èxit i una fita d'arrencada per a posteriors estudis. També és l'ocasió, tanmateix inigualable, per difondre en els cercles culturals i acadèmics els objectius que es proposa assolir el centre i alhora crear consciència ciutadana de la vinculació existent entre Colom i el món català.

La publicació del darrer número del Butlletí, dedicat a Colom a Barcelona, ha despertat interès en diversos àmbits. El tema que justifica l'existència del Centre d'Estudis Colombins, és a dir: Colom, Catalunya i la Descoberta, demana una feina constant i una línia de treball innovadora quant a la iniciativa de propostes que motivin l'interès dels estudiosos de la història i dels cercles culturals de la societat. No és un tema que captivi les masses intel·lectuals.

Per aquesta causa, doncs, ens cal assegurar que des de tots els punts de vista, el Col·loqui anunciat potènci l'esperit divulga-

dor, ajudi a aprofundir l'estudi científic i consolidi, amb el seu contingut i celebració, els pressupòsits per als quals treballem.

Joaquim Arenas i Sampera
President

Vida del centre

I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins

La convocatòria del *I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins de Barcelona* es publica en aquest mateix número. Tots els socis i simpatitzants l'hauran rebut a hores d'ara.

La Junta Directiva ha treballat aquests darrers mesos en l'organització d'aquest esdeveniment que ens aplegarà a tots el proper mes de desembre (dies, 9, 10 i 11).

La Junta es permet demanar als socis llur col·laboració.

– Fer la inscripció a la secretaria, que els és gratuïta.

– Redactar notes o articles per ésser publicats en revistes o diaris de la comarca, o d'altres.

– Fer conèixer la celebració del Col·loqui a coneguts interessats en el tema.

– Trametre a la secretaria del Centre l'adreça d'associacions culturals i de persones que hom hi cregui interessades.

– Presentar propostes quant a la divulgació del Col·loqui o d'altres aspectes que ajudin a la seva celebració.

Adquisició del llibre *Colom i el món català* elaborat pel Centre d'Estudis Colombins i editat per Rafael Dalmau, de Barcelona.

Els socis del Centre poden adquirir l'obra esmentada en condicions especials, gràcies a l'ajut econòmic d'un soci benefactor anònim.

Cal posar-se en contacte amb Rafael Dalmau, Editor. c/ Bonavista, núm. 26, pral. 2a. 08012 Barcelona.

XVI Tertúlia Colombina

J. M. Ortadó

Els principis de la catalanitat de Colom

Es pot dir que quasi des del descobriment l'any 1492, de les mal anomenades Índies, s'ha discutit l'origen del qui fou l'autor d'aquest transcendent esdeveniment marítim, considerat tot temps el més important que contempla la Història Universal.

Ja en vida de Colom es va crear la tesi genovesa que, gràcies al suport dels diferents governs italians i a la inèrcia de tants anys en admetre que el descobridor del Nou Món era el genovès Cristóforo Colombo, avui encara perdura, però d'una manera molt desacreditada, principalment pels estudis realitzats per l'historiador peruà senyor Lluís Ulloa i Cisneros, i d'altres que el seguien (Carreras Valls, Bayerri, etc.).

El senyor Ulloa, en els seus llibres i conferències va demostrar la indiscutible catalanitat del descobridor, i va arribar a dir que, "aquesta tesi genovesa, no solament és falsa sinó que és immoral". També el gran historiador Antoni Rovira i Virgili, en la seva monumental *Història Nacional de Catalunya*, (vol. VII, pàg. 163) va deixar escrit: "Tots els qui coneixen de prop les fonts de la història saben que un gran nombre de coses admeses, no tenen de bon tros una base tan considerable com la tesi de Colom català".

L'historiador francès Pierre Bonnet, professor honorari de la Facultat de Ciències de Tolosa, en el seu interessant estudi *Non, Cristóforo Colombo n'est pas Christophe Colomb*, diu textualment: "No hi ha cap dubte, com jo he demostrat amb molts arguments, que és el català Cristòfol Colom, l'almirall dels Reis Catòlics, el Descobridor d'Amèrica". Cal recordar Carreras Valls, E. Bayerri, E. Mitjana de las Doblas.

Actualment, els membres del Centre d'Estudis Colombins, entre altres els historiadors senyors Parellada, Arenas, Català Roca, Castellnou, Albardané, Nico Verdera, etc. continuen incansables la interessant tasca de recerca i divulgació, amb les seves publicacions i conferències per donar constància de la veritable catalanitat de Colom.

Tanmateix, en aquesta conferència Ortadó va comunicar que només faria un resum d'alguns principis de la "Catalanitat de Cristòfol de Colom". Així, l'orador en el fet que, a més naturalment de recolzar la tesi catalana, el seu objectiu ha estat de sempre, i tal com ha manifestat en la majoria d'articles i conferències i finalment en el llibre *Catalunya, la Nació Descobridora d'Amèrica*, el de demostrar, per primer cop, que gràcies a Catalunya es va po-

der realitzar la gran gesta marítima del Descobriments del Continent americà.

Així, doncs, i citant la seva obra, concloqué: "Filòlegs. Una "Au". A mi padre le limaron el nombre". Existeixen solament a Mallorca i al Principat.

1. Cognom. Colom.
2. Heràldica - (veure pàg. 33).
3. Idioma - Catalanismes (p. 29). Mai en italià (p. 31).

Crec que amb aquests tres apartats, n'hi ha prou per demostrar la catalanitat de l'Almirall-Descobridor. Però n'hi afegirem alguns més:

Els Colom de Barcelona, lluiten contra Joan II (1462-1472). Els Cònsols de Barcelona - La carta, rey Reynel. (pàg. 38).

5. El 1r Govern català (p. 73).
6. Nom de les terres descobertes, cap italià. (p. 77).
7. Si Colom no fos català, no es necessitava el "Secret d'Estat" (p.70).
8. El Mayorazgo, també demostra que Colom és català (p. 90).

Tribuna

La casa dels Colom a Barcelona. Enric Mitjana de las Doblas

per Francesc Albardané

Introducció

El Centre d'Estudis Colombins ha considerat convenient reproduir un article d'Enric Mitjana de las Doblas, que tots nosaltres ja considerem un clàssic. Es tracta de "La Casa dels Colom a Barcelona", aparegut en el número 438 del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (novembre de 1931). És evident que actualment disposem de moltes més dades sobre la família Colom de Barcelona que no pas les que ens assenyala Mitjana de las Doblas en aquest article, però continuem pensant que aquest breu escrit és important per diverses raons de pes.

En primer lloc cal dir que aquest article fou la punta de l'iceberg de tota una seriosa i llarguíssima tasca d'investigació del senyor Enric Mitjana de las Doblas, que es va estendre durant més de vint anys. Malauradament tota la tasca d'aquest investigador no es va poder veure coronada amb la publicació d'un llibre on quedessin exposades totes les dades que va anar aplegant. Si més no, però, ha arribat fins a nosaltres un mecanoscrit, tret dels manuscrits

d'aquest autor, de data molt més tardana i per tant amb molta més informació. La tasca investigadora de Mitjana no es va restringir a la família Colom, sinó que es va estendre a totes aquelles famílies que d'una forma o altra van estar relacionades amb la família Colom de Barcelona o amb Cristòfor Colom. Va crear una autèntica base de dades on hem anat a pouar molts estudiosos de Colom, que només té el defecte de no citar les fonts documentals de procedència de les dades. Hem comprovat, però, que en la seva major part les dades són correctes i per tant, d'alta fidelitat, tot i el seu origen desconegut.

En segon lloc, i principalment, considerem que aquest article és l'origen de la Teoria Barcelonina de Cristòfol Colom. Ulloa és considerat el pare de l'origen català de Colom, però va ser Mitjana de las Doblas qui va centrar l'atenció en aquesta família de Barcelona com una de les que tenia més probabilitats de ser el llinatge originari del descobridor. Som nombrosos els seguidors d'aquesta teoria, que hem anat perfeccionant amb noves dades documentals irrefutables. Com més aprofundim en l'estudi de la família Colom de Barcelona, més clars apareixen els lligams amb tot un plenum social, que és idèntic al del descobridor.

En tercer lloc, considerem que aquest article és important perquè es troba en els inicis de l'escola colombista catalana. Mitjana de las Doblas és membre de ple dret de la primera generació de colombistes catalans, entre els quals va destacar conjuntament amb Ricard Carrera i Valls, ja que les seves tasques investigadores estaven orientades quasi exclusivament al servei d'aquest tema central, mentre que altres investigadors d'aquesta primera generació complementaven aquestes recerques amb altres temes històrics ben diferents dels que ens interessaven als colombistes.

A continuació, hi ha el text original de l'esmentat article amb algunes notes complementàries actuals, que volen ser aclaridores dels punts que han perdut més vigència històrica.

La casa dels Colom a Barcelona

per Enric Mitjana de las Doblas

La casa pairal dels antics Colom es troba esmentada en el *Llibre de Focs o cens de Barcelona* de l'any 1398, com a situada al barri de Santa Maria de la Mar. En aquella data n'era amo En Guillem Colom (o Colombí), canviador o banquer; corresponia a l'illa que dona al carrer dels Banyes Vells, i tenia l'entrada pel carrer de Mirallers.

Aquest Guillem Colom, anomenat el major, intervingué en la reclamació per la presa d'una nau que, carregada de fruita, fou tramesa a Flandes, i, de retorn, fou apresada pels anglesos. Referent a aquest afer, el rei Martí l'Humà, en 1398, donà una provisió en la qual reclamava al rei d'Anglaterra.

El 1390, En Guillem Colom es trobava a Alguer (Sardenya), i per mor d'una sublevació dels sards, instats pels genovesos, abandonà l'illa amb molts altres catalans, i es traslladà a Barcelona en una nau de la seva propietat. Arribà a casa seva el dia 7 de novembre.

S'ignora el nom de la seva esposa,¹ però se sap que tingué per fill i hereu En Guillem Colom, anomenat el jove, i sembla que també fou fill seu En Joan Colom, el qual, en 1404, es trobava a Bruges, dedicat també al comerç d'exportació marítima a l'estranger.

Guillem, o Guillem-Ramon Colom,² anomenat el jove, fou canviador o banquer com el seu pare, i en iniciar-se l'esmentada guerra del 1390 entre Catalunya i Gènova, es trobava en aquesta capital, d'on marxà en una nau de la seva propietat cap a Barcelona. Hi arribà el 12 de setembre.

En 1401 fou el primer regent-fundador, amb En Miquel Roure, que també tingué casa al carrer dels Banys Vells, de la famosa Taula de Canvis de Barcelona, el primer banc oficial de la ciutat, anterior al banc de Sant Jordi de Gènova, fundat el 1409. Ambdós foren rivals.

Guillem-Ramon Colom tingué oficina de canvi al carrer dels Canvis Vells, davant de Llotja. Tingué, també, una gran casa al carrer de l'Arc de Sant Ramon del Call,³ abans anomenat de les Escoles Majors, en el qual hi havia l'arc del Call tocant al castell nou, anomenat també Arc d'En Colom. En aquest carrer hi hagué una capella dedicada a Sant Ramon, i aquest detall pot ésser el motiu que Guillem es digués també Ramon.

Se sap que els Colom tingueren el Patronat de la capella de Sant Ramon de Penyafort en el Monestir de Santa Caterina, dels dominics. En ella tenien sepultura els de llinatge Colom. L'estàtuta del Sant, després de la desaparició del monestir, fou traslladada a la Catedral. Hom pot creure que aquest Guillem-Ramon és el fundador del Patronat i de la sepultura.

Es casà amb Catarina Marimon, filla de Benet, de la qual se li coneixen dos fills:⁴ l'hereu, en Jaume-Joan,⁵ i en Guillem-Galceran.

Jaume-Joan Colom i Marimon, també canviador, fou conseller de Barcelona el 1421. En 1426 tornà a ésser-ho en companyia d'en Pere de Casanova, notari. En 1433 era conseller segon. Es casà amb una Catarina, de la qual hom ignora el cognom i si fou la segona esposa.⁶ Tingué per fills:

a) Guillem-Joan Colom, diputat el 1461

(Zurita l'anomena Guillermo Colón). Fou l'hereu, i posseí el casal del carrer de Sant Ramon, un altre al carrer dels Banys Nous, l'oficina del carrer dels Canvis Vells, etc.

b) El capità Lluís Colom (1461), casat amb Na Violant de Monrós, el qual tingué una casa per la Baixada de Viladecols.

c) Leonor Colom, casada el 1464 amb en Joan-Lluís de Gualbes; sembla que tingueren la casa al carrer de Gignàs.

d) Joan Colom, diputat ambaixador, rebel, de 1462, l'insubmís a Joan II d'Aragó. Heretà la casa dels Banys Vells.

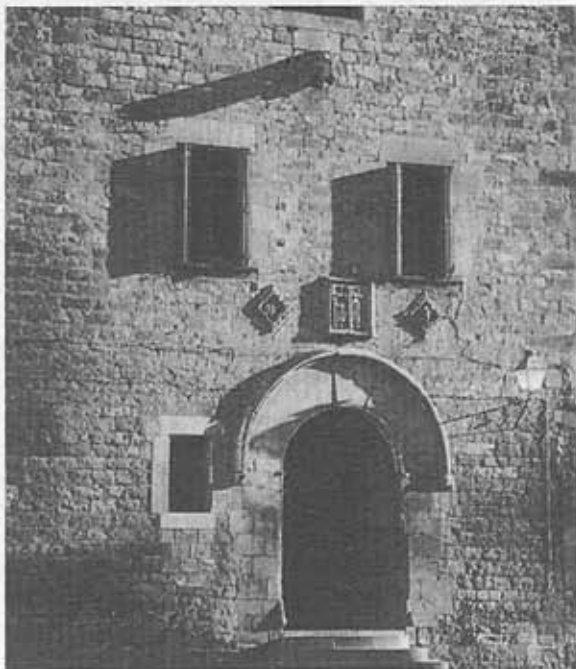
Cal advertir que també semblen germans seus, el canonge i diputat eclesiàstic en Francesc Colom (1461), que també fou ardiaca del Vallès i vicari general de Barcelona, sede vacant el 1464. Degué ésser el fill segon.⁷

Els tres germans, Guillem-Joan, Lluís i Joan Colom, foren nomenats cavallers l'època de la guerra de Catalunya, i són els únics d'aquest segle que es coneixen amb tal dignitat nobiliària entre els que portaven el cognom Colom.

El diputat-ambaixador insubmís Joan, la figura de més relleu de la família,⁸ en 1460, dels catalans partidaris del Príncep de Viana. Després ho fou dels altres pretendents: D. Enric IV de Castella, que l'armà cavaller el 1463; el Condestable Pere de Portugal i urgell, segon duc de Coïmbra (germà d'Isabel, tercera duquesa de Coïmbra, esposa d'Alfons V de Portugal), i Renat d'Anjou i Aragó, duc d'Anjou i Comte de provença (cunyat de Carles VIII de França), que estigué casat amb Isabel duquesa de Lorena, pares de Joan d'Anjou i Lorena, duc de Lorena i Calàbria, que dirigí la guerra de Catalunya per mor de la vellesa del seu pare. Aquest duc de Lorena fou casat amb Na Maria de Borbó i Borgonya, filla de Carles I, duc de Borbó, aliat i parent de Carles, duc de Borgonya. És curiós d'observar que tant el Príncep de Viana, com Enric IV, com el condestable de Portugal, com Joan de Calàbria, tingueren una mort que fa sospitar un enverinament.

Els serveis efectius del diputat insubmís Joan Colom a profit dels quatre pretendents i de llurs aliats de França, Borbó, Borgonya, etc., li merescueren llur bona amistat; en canvi li valgueren tota l'enemistat de Joan II d'Aragó.

El cavaller Joan Colom, amo de la casa dels Banys Vells, en l'època del duc de Lorena (1468), es casà amb Francina d'Alós, amb la consegüent atorgació de capítols matrimonials, que no s'han trobat, i que devien dir en síntesi: Joan Colom, cavaller, fill de Jaume i Catarina, i Francina d'Alós, filla de Gabriel i Francina, etc. Després, la donació que li deurien fer els pares de Joan, de la casa del carrer dels Banys Vells i d'altres, i el dot aportat per la futura consort. Seguiria la clàusula d'assegurança per dot, esponsalici i d'altres a favor de Francina d'Alós, i,

Un edifici gòtic de la Barcelona de l'època de Colom: la casa de la Canonja i Pia Almoïna (s. XV).
Foto: Ramon Manent.

per fi, que els béns passarien als fills per ordre de masculinitat i primogenitura, conforme als vincles regulars de la seva data. És a dir que, segons aquell costum, l'hereu designat en la totalitat o part dels béns, no era més que un usufructuari o transmissor (la consort tenia un dret d'igual naturalesa), i que els veritables hereus eren els fills dels contraents, si no hi havia altre vincle legal.

En aquestes condicions es comprèn que encara que al rebel insumís, desaparegut en ignorat parador, hom pretengués confiscar-li la casa que posseïa, legalment no es podia efectuar, perquè restaven els drets de la consort, pel seu dot, esponsalici, etc., i després, la propietat del fill o hereu menor d'edat, nascut a darrers del mateix any 1468, que es digué Jaume Colom i Alós.

Des de l'acabament de la guerra de Catalunya per la pau de Pedralbes (1472), ja no s'hi troba més⁹ el cavaller Joan Colom, puix es considerà com un dels rebels insumisos, subjectes per la llei a la pena de forca i confiscació de tots els béns propis.

Jaume Colom i Alós, donzell, restà subjecte a tutela, primer de la seva mare, que degué morir aviat, i després del seu oncle matern En Pere Antoni d'Alós, persona de molt cabal, casat, però sense fills, que el nomenà hereu el 1501. Jaume Colom es casà primer amb Eulàlia, sembla que de cognom Vallseca, i després amb Jolanda de Soler, amb la qual visqué a la Torre del Puig dels Tallers, és a dir, al final de l'actual carrer de Tallers.

És interessant d'observar que Jaume Colom, mort el seu pare Joan, degué tenir necessitat de justificar la seva personalitat d'hereu de la casa

del carrer dels Banyes Vells; però, com que sembla que no existia el testament paternal ni apareixia el títol de propietat de la finca, per tal de subsanar aquests defectes demanà que li fos expedit un nou títol, el qual, previs els tràmits legals, li fou expedit pel veguer en 1515. Amb ell es possessionà de la casa Colom del carrer dels Banyes Vells i de Mirallers de Barcelona.

En el testament de Jaume Colom, atorgat el 1507, es declara fill de Joan Colom, cavaller de Barcelona, i de Francina d'Alós, ambdós difunts; disposa la seva sepultura a la capella de Sant Ramon de Penyafort, al monestir de Santa Caterina, "en el vas dels del seu llinatge Colom". Després nomena els marmessors familiars, els magnífics Guillem Colom i Pere Colom, cosins seus; el doctor Francesc Vallseca; Fra Galceran Colom, de l'orde de menors franciscans; Joan Ramon de Tàrraga, donzell; Galceran Ferrer, cavaller, etc. Tots aquests noms són coneguts a Catalunya en aquella època, en la marina, la cosmografia (carta de Vallseca), a la batllia, i a la tresoreria (Ferrer).

En l'esmentat testament, publicat en 1536, institueix hereu al seu fill gran, Antoni Joan Colom i Soler, en substitució a un altre fill, Pere Antoni i altres filles. L'hereu testamentari degué ésser, doncs, el fill gran, Antoni Joan;* però, desaparegut de Barcelona i ignorat el seu parader, no pogué incautar-se de l'herència paterna en 1536. En conseqüència, l'altre germà, Pere Antoni fou el qui posseï els béns paternals, i, de fet, esdevingué l'hereu, encara que no pogués demostrar que el germà major havia mort sense fills. Per tot això, el veguer, l'esmentat any 1536, li adjudicà l'herència a títol d'administració, és a dir, provisionalment, i sense perjudici de tercer que pogués aparèixer amb millor dret. Aquest no podia ésser altre que el seu germà Antoni Joan i els seus hereus legítims.

Pere Antoni Colom-Alós i Soler, donzell, fou cònsol català a Mesina el 1543, i havia assistit com a diputat a les corts de Monçó de 1542. Es casà dues vegades: la primera amb Francina, de la qual se li coneixen quatre fills, i la segona amb Isabel, de la qual no obtingué successió.¹⁰ Aquesta sembla ésser Isabel Camps, que tingué gran influència en la cort de Felip II, al qual, en el testament de 1583, deixava el magnífic orgue que tenia a casa seva *por las muchas mercedes que de él había recibido*. Com que no tingué fills, l'hereu d'aquesta senyora fou el nét de la seva germana Catarina, esposa de Ramon Cristòfol Sa-rovira, que s'anomenava Bernat Romeu i Sa-rovira. El testament de Pere Antoni Colom fou atorgat el 1564.

Els fills que deixà, foren:

a) Miquel Ponç, que fou l'hereu, i que no tingué fills.

* Herrera diu que Joan Antoni Colom marxà a Amèrica el 1498.

b) Jaume, que després heretà, i que tampoc no tingué successió.

c) Maria, que esdevingué l'hereva, esposa de Miquel A. Setantí.

d) Marina, que fou religiosa del monestir de Sant Pere de les Puel·les, l'acta de consagració de la qual encara es conserva.¹¹

Prescindint de Miquel Ponç Colom, que no tingué fills, el seu germà Jaume, que tampoc no els tingué, i la seva germana Maria, que era la destinada a l'heretatge per tenir-los, cediren la casa dels Banyes Vells, en cens emfitèutic, a Joan Mitjà, ciutadà de Lleida, en 1581.

La vídua de Joan Mitjà, Maria Anna, en unió del seu fill Josep, hereu de la casa, i dels tutors i curadors, Joan Pau Mitjà, canonge de Lleida; Puigjaner, Ximenis i altres, subestabliren la finca a profit de Lluís Miralles, ciutadà de Barcelona, en 1621. La casa fou transmesa després a Eulàlia de Miralles, esposa de Miquel Joan Cellers i al seu fill Ramon Cellers i Miralles, que la vengué a Antoni Pau Duran el 1697. D'aquest passà, després, a Antònia Duran esposa d'Antoni de Muntaner, el qual la cedí en cens a Pau Carles i Roca el 1786. En aquesta data, constava de tendes i tres magatzems, amb set portes: tres al carrer de Banyes Vells i quatre al de Mirallers; tenia tres pisos. Més tard, els hereus, Ferrús i Carles, es vengueren la finca, que ja era vella, i fou derruïda. Sobre el vell solar foren aixecades les actuals cases núms. 18 i 18 bis del carrer de Banyes Vells, i 11 i 11 bis del carrer de Mirallers, aquesta l'indant amb el número 13, en la qual fou posada una placa commemorativa per haver nascut en ella en Francesc Pi i Margall, il·lustre president que fou de la primera República espanyola.

Notes

- 1 Actualment sabem que era Joana Çaplana, germana del notari Antoni Saplana.
- 2 Desconeixem de quin document va extreure Mitjana el nom compost Guillem-Ramon, ja que en tots els documents que hem pogut estudiar d'aquest personatge sempre és anomenat com Guillem Colom.
- 3 L'origen de la propietat de la casa del carrer de Sant Ramon del Call es deu a la compra, insòlitàment important, de tot el nucli del call jueu (incautat el 1391) al rei Joan I per Guillem Colom l'any 1493. En realitat, el casal dels hereus Colom va passar a estar ubicat al costat mateix del palau del bisbe des d'aquesta compra, quedant relegada l'antiga casa del carrer dels Banyes Vells a una branca genealògica secundària, tot contradint el títol d'aquest article.
- 4 Actualment considerem que els fills foren com a mínim els cinc següents: Jaume, Guillem (canonge de les catedrals de Tarragona i Tortosa), Joan, Johanetta (casada amb Johan de Cessavasses) i Beatriu Colom i Marimon.
- 5 Desconeixem el document que donà peu al nom compost Jaume-Joan, ja que en l'abundant documentació

que hi ha sobre aquest personatge sempre és citat únicament com Jaume Colom.

- 6 Jaume Colom casà l'any 1398 amb Caterina Bertran, que fou la seva primera i única esposa.
- 7 Els fills coneguts actualment de Jaume Colom i Caterina Bertran foren (per ordre cronològic): Constança, Jacmeta, Guillem, Francesc, Jaume, Joan, Isabel, Lluís, Elionor i Beatriu-Joana.
- 8 Discrepo en aquest punt de Mitjana de las Doblas, ja que considero que la figura de més relleu de la família Colom fou en Francesc Colom i Bertran (canonge de les catedrals de Girona i Barcelona; ardiaca de la Selva i del Vallès), vicari general de Barcelona i com a tal fou president de la Generalitat de Catalunya. Actuà com a autèntic cap de govern en la Guerra Civil contra Joan II.
- 9 Hi ha documentació de Joan Colom i Bertran a Catalunya, posterior a la pau de Pedralbes. Sembla que va estar un temps refugiat a Sicília abans de tornar.
- 10 La primera muller de Pere-Antoni Colom fou Eufrasina o Margarida Codina (de Can Codina de Badalona?).
- 11 Consta documentalment una altra filla de nom Anna.

Articles

La llengua de Colom: Fraseologia i catalanismes en el llenguatge

per Caius Parellada

Per tal de fer palesa la munió de catalanismes de què és clafida la prosa de Colom, el més propi i efectiu és dreçar una llista comparativa dels modismes, frases fetes o girs sintàctics emprats per aquell i relacionar-los amb els corresponents de la nostra literatura clàssica.*

Els textos corresponents al Descobridor són presentats en primer lloc i, seguidament els corresponents a la literatura clàssica medieval.

— Haya lengua con este rey (1r. viatge, 19 d'octubre de 1492);
Para haber lengua con este rey y señor (*Ibid.* 24 d'octubre de 1492).
Con foren armades, hac llengua de Nàpols (Muntaner, *Crònica* vol. I, pàg. 147);
Donant llegua que portaven bones noves (Muntaner, *Crònica*);
Per no donar llengua de si mateixos (*Dietari de la Generalitat*, pàg. 87).

— ...estava ya la nao la mar de través (1r. viatge, 25 de desembre de 1492).

*El número que segueix el títol de l'obra és el de la pàgina de l'edició de "Clàssics de la Literatura Catalana", d'Edicions 62 - "La Caixa".

- La galera donà a través en les mars de Tunis (Tirant lo Blanc, vol. II, pàg. 237).*
- Hasta el sol puesto (12 de novembre de 1492); Hoy al sol salido (20 d'octubre de 1492). *Del sol post del dissabte als sol eixit de 3 ans de sol post (Tirant lo Blanc, vol. II, pàg. 30). Vers hora de sol post (Dietari de Novells Ardits).*
 - En este rio podrian los navios boltejar (9 d'octubre de 1492). *La nau d'En Setantí i tot lo jorn volteja (Dietari de Novells Ardits).*
 - Los ojos otro tal nunca vieron (25 de novembre de 1492). *E al regne de València atretal (Muntaner, Crònica vol. II, pàg. 166); E aquells faeren atretal (Muntaner, Crònica vol. II, 279).*
 - Arboles de muchas maneras (21 d'octubre de 1492); Muchas maneras de aves (lletra santàngel). *E tota manera de fustes (Tirant lo Blanc vol. II, 279).*
 - Quanto mas la España, a quien debe estar sujeto todo (1r viatge 27 de novembre de 1492). *Quant més, doncs, deuràs tu avorrir tota cosa temporal (Ramon Llull). Si natura abasta a ... quant més pot abastar lo poder de Déu; Si ells tenen aquest ordenament, quant més lo deuen haver los crestians (Ramon Llull).*
 - El tiempo no me da lugar que escriba (lletra al pare gorricio); No me quiso dar lugar que yo me saliese a él ni me levantase de la mesa, salvo que yo comiese (18 de desembre de 1492). *Si donàs lloc a les tues demesiades paraules, (Tirant lo Blanc vol. I, pàg. 379); Car en aitals bones obres tota bona persona hi deu donar loch. Havien pres Salses a tracte del Senyor Rey que a tot ha donat loch (Dietari de Novells Ardits).*
 - Las cosas dubtosas se deben buscar con la mayor certinidad (2n viatge, pàg. 235). *Amor no ha neguna certenitat (Tirant lo Blanc vol. II, pàg. 251).*
 - Yo no curava de ira tierra (14 d'octubre de 1492). Yo no curo así de ver tanto por menudo (19 d'octubre de 1492). *Mas Curial no curà d'alló (Curial e Güelfa, pàg. 129); No cures a present de altra cosa (Tirant lo Blanc, vol. II, pàg. 85).*
 - Corriendo de casa en casa con voces altas (1r viatge). *Los sol-licits galls, amb veus altes (rois de Corella, lo jardí d'amor, pàg. 102); En altes veus cridaren ensems (Ramon Llull).*
 - A la cual puse nombre la Española (lletra a santàngel). *La qual havia nom espanyola (Muntaner, Crònica vol. II, pàg. 115).*
 - Que no solamente a la España, mas todos los cristianos tendran aqui refrigerio y ganancia (lletra a santàngel). *Tolgué, no solament la vista, mas los ulls (Bernat Metge, Lo Somni pàg. 94); No solament de la bellesa de Laquesis, mas encara de la sua natural aptesa (Curial e Güelfa, pàg. 59); No solament de cosa deshonest, mas tot lo que a deshonest pot tenir semblança (Roís de Corella, Hero i Leander pàg. 122).*
 - Jamas dicen de no (lletra a santàngel). *No em diguéssiu de no (Tirant lo Blanc, vol. II, pàg. 39); Li dixeren de tot de no (Muntaner, Crònica vol. II, pàg. 135).*
 - En poco espacio de tiempo (tercer viatge, començament del relat). *Per un poc espai de temps (Roís de Corella, El trihunfo de les dones).*
 - Le está al encuentro (tercer viatge). *Ixqueren a l'encontre del mirar de Leandre (Roís de Corella, Hero e Leandre, pàg. 121).*
 - Estar en derecho con el paralelo que passa por la Sierra Leoa en Guinea. En aquel derecho de la Sierra Lioa (3r viatge, pàg. 12). *Con Tirant fo en dret de la finestra de la Pricesea. (Tirant lo Blanc, vol. I, pàg. 143); Gran flota en dret de la dita vila (Dietari de Novells Ardits); Una trapa endret del trespol (Bernat Desclot, Crònica pàg. 52).*
 - E quanto mas bajo se van al austro, tanto más llegan al extremo, en manera que... (3r viatge, pàg. 14). *E quant més aviat continua, tant més s'acosta a... (Curial e Güelfa); Quant ella més resplendeix, tant més los encaga (Curial e Güelfa); E quant és major en dignitat, tant més deu escoltar amb més humilitat (Curial e Güelfa).*
 - Muchos esmorecieron (quart viatge, pàg. 2). *Caec esmortida en terra (Ramon Llull, Evast e Blanquerna, pàg. 52);*

— Que en todo y por todo nos ha guiado fasta aquí (Memorial als Reis Catòlics lliurat a Antonio Torres, paràgraf 6).

Essent obligat en tot i per tot a les Ordinacions (Dietari de Novells Ardits).

— Cuán bien e diligentemente ha servido (Memorial als Reis Catòlics lliurat a Antonio Torres);

Haber servido bien e lealmente (Lletra de Dídac Colom al Rei).

Vos manem que bé e diligentment (Ordre de Pere III, el Cerimoniós);

Qui bé e leialment usará l'ofici (Codi de Tortosa);

Usará bé e leialment de la dita administració (Dietari de Novells Ardits).

— Le han hecho merced e ajuda (Memorial de Greuges adreçat per colom als reis Catòlics vers el 1502).

Donen favor e ajuda (Muntaner, Crònica vol. II, pàg. 133).

— Pidoos por merced (Lletra al Pare Gorrício publicada en "Nuevos autógrafos de Cristóbal Colón" de la duquesa de Berwick y Alba).

Per mercè vos prec (Ramon Llull, Llibre de Meravelles, pàg. 45).

Deus, per sa mercè, haja la seva ànima (Muntaner, Crònica vol. II, pàg. 145).

— Tanto son fieles; tanto fue el aviamiento (24 de desembre de 1492).

Tant és noble e alta virtut caritat que... (Ramon Llull, Evast e Blanquera);

Tant és lo plaer que he del bon estament (Eiximenis, Regiment de la cosa pública, pàg. 142).

— Envié a los otros navíos a derecho camino a las Indias (tercer viatge, pàg. 4).

Anaren dret camí a Vilafranca del Penedès (Dietari de Novells Ardits);

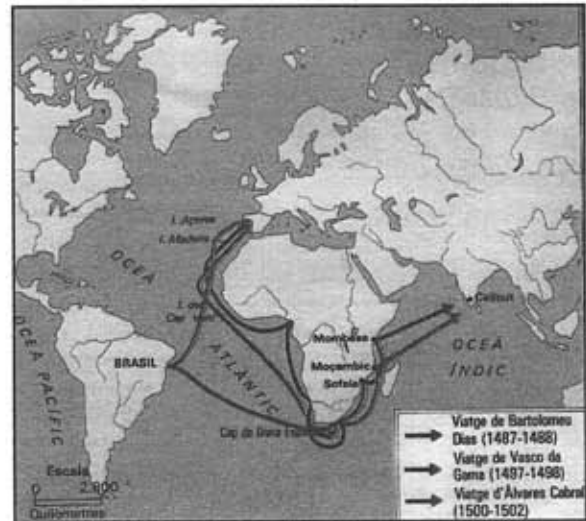
Tantost fora vengut dret camí de Barcelona (Bernat Metge, Lo Somni pàg. 63).

— De fermosa estatura, salvo que son muy temerosos; acordé de amainar, salvo el trinquete; porque es peligro surgir en estas islas, salvo en el día que se le vea con el ojo; nunca puede haber la tierra al longo de la costa, salvo en la noche (Lletra a Santàngel 20 i 24 d'octubre de 1492).

No vull Ajuda ne secors d'hom del món, sal de mos vassalls e sotmeses; null altre no hi cavalcava de prop, sal aquell que li portava l'espasea (Muntaner, Crònica vol. I, pàg. 79).

— Otra tanta gente (primer viatge).

... amb deu dones e atretantes donzelles

Les expedicions portugueses

(Muntaner, Crònica vol. II, pàg. 155);

Atretants catius (Bernat Metge, Lo Somni, pàg. 119).

— Non os escribo por menudo (Lletra al Pare Gorrício);

Yo no curo así de ver tanto por menudo (19 d'octubre de 1492).

Contengudes e scrites longament per menut (document administratiu);

No vull musar en escriure per menut (Curial e Güelfa, pàg. 56).

Els catalanismes en el llenguatge

Continuarem en aquesta segona part l'estudi sumari dels catalanismes del llenguatge escrit de Colom, posant ara l'atenció en els mots, que compararem amb els corresponents de la llengua catalana.

QUADRA

Pues en una cuadro anduve (LLETRA A SANTÀNGEL) en cascuna quadra (TIRANT).

Quadres de Santiga, Samalús, la Fortesa (CENS PERE EL CERIMONIOS).

AL

Yo no hallo ni jamás he hallado escriptura de latinos ni de griegos que certificadamente diga al (J^a VIATGE DE TORRES) e si no, no hi puixa als fer (CRÒNICA DE BERNAT DESCLOT) cap. 132.

Dixeren-nos que no havien als sinó les joies (CRÒNICA JAUME I).

Y

Diz que y no hallo nada de oro (6 DE GENER DE 1493).

Y ha aquí, en la bosa del dicho río (12 NO-
VEMBRE).

E puis demani si hi era lo batlle e los veguers
(MUNTANER).

Si ell no fos que hi estava i hi despenia tot son
tesor (DESCLOT) 130.

COSA

No les parece que deban servir en cosa ninguna
(MEMORIAL TORRES).

No es cosa de crear (LLETRA A SANTÀNGEL).

Si tot ço que hom no pot entendre era cosa que
hom no degués creure (LLIBRE MERAVELLES,
LLULL).

SEGUIR- SE HIAN

Porque quitarse ian de una vez de aquella
(MEMORIAL A TORRES)

seguirse ian los peligros allí (MEMORIAL LLIURAT A
TORRES).

e lla esperar-los hia lo rei Carles (MUNTANER).

seguir-se hia que mala cosa fos fe (MERAVELLES,
LLULL).

e nos dar-li iem (CRÒNICA JAUME I).

ells pagar-los-n'ien molt bé a llur volentat
(DESCLOT).

MAJORMENT

mayormente cerca del río (12 DE NOVIEMBRE
1492).

majorment quan la potestat tiraneja (EIXIMENIS,
REGIMENT DE LA COSA PÚBLICA).

majorment hòmens de peu que es guarnien per
pujar al castell (DESCLOT).

RETRET

Puerto del Retrete. "Un portezuelo al cual puso
el Almirant al nombre Retret por su estrechez (P.
LAS CASAS, A. INDIAS, LLIBRE II, CAP. XXII, 23).

En los retrets de la sua pensa (ROÍS DE
CORELLA). 124 - LA HISTORIA DE LEÀNDER I HERO.

Tirant anà a la cambra de la Reina e trobà-la en
un retret que feia oració.

PAGAMENT

Que saben mejor refetar el pagamento (16 OC-
TUBRE).

Ab gran alegre e a gran pagament (MUNTANER).

CERTIFICAR

Uno de ellos muy certificadamente avía dado a
entender (17 D'OCTUBRE).

Que em certificassets què és dels altres princi-
pis (BERNAT METGE).

Foren certificats de les bones costumes (LLULL).

REGUARD

Puede surgir en él sin miedo y entrar sin reguar-
do (PRIMER V).

Havien reguard que no s'afollàs del prenyat
(DESCLOT).

No fugiríem ni per reguart ni per temor (CRÒNICA
JAUME I).

Si algun hom haurà feyta alguna mala feyta en
la ciutat de Tortosa e per reguard de la senyo-
ria... (CODI DE LES COSTUMES TORTOSA).

SORGIR

Quasi al poner el sol sorgí acerca del dicho ca-
bo (15 OCTUBRE).

Con temor de no llegar a sorgir (15 OCTUBRE).

En lo lloc on lo navili ha costuma de sorgir (PERE III).

Aprés mig jorn sorgiren en la present plaja dues
veles (NOVELLS ARDITS III).

DE NO

Jamás dicen de no (LLETRA A SANTÀNGEL).

Dix-li'n de non; li digueren de tot de no
(MUNTANER).

OBRADA

Algodon cogido, obrado y filado (1R VIATGE).

La torra era dins tota obrada de molt blanc mar-
bre (TIRANT).

ALLÈN

Que son allén de la linea sobredicha

Allende d'esto (LLETRA A SANTÀNGEL).

E nos vem lo pendó que exí allén hon nos de-
vem passar (CRÒNICA DE JAUME I).

SUPERFLUITAT

Para expeler sus superfluidades (16 NOVIEMBRE).

Superfluitat de gola (LLULL).

Que de los béns de Santa Esgleia e de les su-
perfluitats que els bisbes han (LLULL, EVAST E
BLANQUERNA).

AIXÍ COM

Es llana, así com aquella de Sant Salvador (15
OCTUBRE).

No vienta así como los hombres querrian (23 OC-
TUBRE).

Així com aquell que ja era mort (CURIAL E
GÜELFA).

TERRA FERMA

Así de la tierra firme de acá como de aquella del
Gran Can (1R VIATGE).

E correc tot Ris, qui és en la terra ferma
(MUNTANER).

ÇO ES A SABER

Yo a cada uno le mandava dar algo, es a saber
(16 OCTUBRE).

Ço és a saber, lo guardià de frares menors de
Vilafranca (DESCLOT).

Lo qual era molt necessari, ço és a saber
(LLULL, EVAST).

QUE NO

Esta isla era más pequeña que no la isla Jamolt

(17 OCTUBRE).

De mejor hechura que no son los otros (3R VIATGE).

LLavors sereu d'altra parer que ara no sou (LLULL, EVAST).

Trobà-la ampla encara més que no pensava (DESCLOT).

DE GRAT

Non es cosa que nadie la pudiere fazer sin mi presencia a mi grado (MEMORIAL LLIURAT A TORRES).

No solo facen de grado lo que ombre quiere que fagan (M. TORRES).

Lo senyor del castell seu feu de grat son hom (LLULL, MERAVELLES, 230).

Aitant de grat com si havets cobrada la donzella (LLULL, EVAST, 134).

DESEMPARAR

Desemparando las casas (1R VIATGE).

Allí me desemparó el viento (3R VIATGE).

Que la host fugia e desemparava la terra (DESCLOT, 182).

A la fi sentència fo donada que el li desemparàs (MUNTANER, 154).

NOMBRE

Setcentas islas de nombre (3R VIATGE).

Deguessen tenir cert nombre de persones e de bèsties (LLULL, MERAVELLES, 216) foren elets cent ciutadans en nombre, de la ciutat de Roma, apellats senadors (PARLAMENTS A LES CORTS CATALANES) Francesc Saperà, Bisbe de Barcelona.

Donaren al rei aur e molt argent sens nombre (DESCLOT).

PLAER

Porque sé que avreis placer (LLETRA A SANTÀNGEL).

Quan hagneren parlat tuit a llur plaer (DESCLOT, 266).

Mostrà haver molt gran plaer (CURIAL E GÜELFA, 313).

Gran plaer he, senyor (BERNAT METGE, 72).

E hac gran plaer de son nebot (MUNTANER 164).

QUE

Les hice señas qué eran (12 OCTUBRE).

No tienen aquellos qué dar por ello.

Hagneren llur acord les francesos què farien (DESCLOT, 358).

Per veure què era de fer (DIETARI NOVELLS ARDITS).

PARTIDAS

Mas en todas estas partidas no se hallará la perfección de los puertos (21 DESEMBRE).

Las señales que escribieron de lo de estas partidas (3R VIATGE).

E que vaja en aquellas partidas on Déu e ventura me voldran guiar (LLULL, EVAST, 41).

Tot ço que sap e conta de aquelles partides. Princep "Joan, 1389 (LLULL).

TOT QUANT

Con la experiencia de todo cuanto yo avia dicho en la mano (3R VIATGE, 2a pàg).

Tot quant tu has no val tant com la bona volentat (LLULL, EVAST, 59).

Morí e'l camp e tota quanta cavalleria havia (MUNTANER, 152-11).

Li féu crear el món e tot quant és (EVAST E BLANQUERNA).

Tots quants són en la comunitat (EIXIMENIS, 167).

HOM

Donde quier que ombre se halle (MEMORIAL A TORRES).

De que ombre se pueda ayudar o valer (MEMORIAL A TORRES).

La terça manera és com hom deu oblidar lo peccat (LLULL).

Ne trobava hom que negun rei, de David o de Salmó ençà hagués tant regnat (CRÒNICA JAUME I).

Ja en India parlava hom d'ell (LLULL, MENICLES cap. XLIII p. 265).

ANS

La corriente nunca le dejó llegar a ella, antes estava oy tan lejos (23 NOVEMBRE).

No li desplaïa res que ell ordenàs, ans era'n ben pagat (DESCLOT, 361). No sentí fam ni set ni passió, ans fo en molt gran benanança CAP. 129 DESEMBRE (LLULL).

Mas no gens que hom lo ferràs, ans anava tot solt per lo palau (DESCLOT) bronc - 243.

TOTES COSES

Colorados e de todas colores (16 OCTUBRE).

Tu est enemic de Déu de de totes coses (LLULL, EVAST, 64).

Ab caritat hom apodera i venç totes coses (LLULL, EVAST).

SENYOREJAR

El señorea todas estas islas comarcanas (19 OCTUBRE).

Le dixé otra vez que Vuestras Altezas señorea-van todo lo mejor del mundo (18 DESEMBRE).

Hagneren la terra que ell senyorejava (MUNTANER p. 152 CAP. 261).

AVANT

Yo de mañana quiero ir tanto avante que halle la población y vea o haya lengua con este rey (19 OCTUBRE).

Féu-se avant e envià dir a Critxi que... (CURIAL, p. 315 - Ed. 62 - 6a).

REFRESCAMENT

Tenga algún refrescamiento de estas cosas (MEMORIAL A TORRES).

Altes refrescaments que portaven per menjar (MUNTANER).

Tramís grans refrescaments als alarbs (MUNTANER).

REGIMENT

Ni de Alexandre que envió a ver el regimiento de la isla de Trapobana en India (3R VIATGE 3a pàg.). Lo regiment seria devolut a persones no sufficients per ciència especulativa ne pràctica en gran dan e mal estament de... (CONSTITUCIONS DE CATALUNYA).

Llavors lo poble es sens cap e sens regiment (EIXIMENIS).

Ofici de rei és que... amb Déu, justícia e bon regiment (LLULL).

MUDAMENT

Grandísimo mudamiento en el cielo (3R VIATGE).

No fallé mudamiento en la temperancia (3R VIATGE).

No pren en si mateix cap mudament 4 (LLULL, MERAVELLES).

Neguna estranyedat ne negun mudament (LLULL, EVAST).

SOBREPUJAR

Que antes los sobrepuja (6 DESEMBRE).

Sobrepuja en saviesa, bellesa e graciositat tota dona vivent (BERNAT METGE, *LO SOMNI*, Ed. 62 i la Gama, p. 93).

Lo qual sobrepuja als meus dies (TIRANT).

SETA

De costumbres y seta a nos muy contraria.

Caifàs qui era de mala seta (PASSIÓ MANUSCRITA, ABANS A LA COLOMBINA I ARA A LA BIBLIOTECA NATIONALE DE PARÍS).

MERAVELLA (ÉSSER)

Quedaron tanto nuestros que era maravilla (11 OCTUBRE).

Meravella és que lo fill sia engendrat (LLULL, MERAVELLES).

No fo meravella si en fo enamorat, que aquesta era bella (MUNTANER).

És gran meravella per què los hòmens d'aquest món majorment amen bellea en les coses temporals (LLULL).

LARGAMENT

Como esto más largamente podréis desir a Sus Altesas (MEM. TORRES).

Segons que largament ha donat compte per menut en una cèdula (ALBARÀ PERPINYÀ, 1331).

TRABUCAR

Que no me trabucasen la nao (3R VIATGE).

Ab què trabucaven los llocs que asetjats tenien (MUNTANER, II, p. 105).

DEN

Fallé una carta de las Indias para Vuestra Señoria den Ballester (LLETRA DE BARDI A COLOM).

Alias apellat den Cardona (BRUNIQUER I-235).

Ab la galea den Joan Bertran (DIETARI NOVELLS ARDITS).

PER LO SEMBLANT

Y más componer un libro y poner todo por el semejante por pintura (PRÒLEG DEL 1R VIATGE).

Per lo semblant se vestiren (DIETARI NOVELLS ARDITS).

Per lo semblant (CRISTÒFOR DESPUIG, COL·LOQUIS DE LA INSIGNE CIUTAT DE TORTOSA).

TAL E TANTA

Las nuevas acá son tantas y tales (CARTA A DIEGO).

Dize tantas y tales cosas de la ferilidad (14 NOVEMBRE).

La tal e tanta notòria novitat (DIETARI NOVELLS ARDITS).

COSSARI

Cosario nunca osó tal con mercader (CARTA A L'AMA).

En offensió i deffensió de cossaris (DIETARI NOVELLS ARDITS).

ESPANTABLE

No me avia dexado espantable tormenta (4T VIATGE).

Ab so espantable (ROÍS DE CORELLA).

Aquell espantable mot (TIRANT).

ALGUN TANT

Algún tanto más domésticos (1R VIATGE, 16 OCTUBRE 1492).

Neva algun tant en la nit i un poc de la (DIETARI NOVELLS A).

AVIAMENT

Tanto fue el grande aviamiento y diligencia que aquel rey dió (25 DESEMBRE).

E donar tot aviament, segons que mills poram (ALFONS D'EXEA, BISBE D'ELNA, A LES CORTS DE BARCELONA DE 1409. PARLAMENTS. ELS NOSTRES CLÀSSICS, P. 83).

OPÒSIT

Adonde me salió el viento y corriente al opósito (4T VIATGE).

En oppòsit y contra sentencia de tantas personas principales (1R VIATGE).

Dar opòsit de contrast a l'armada (CODON VII-182).

AB QUE

Querían ir con él, con que no los tornassen a su tierra (LR. V.).

Qualsevol cosa poden fer de mi, ab que no em maneu fer (LLULL)

ANOMÀLIA

Allí se falló toda la tierra follada de unas animalias (3R VIATGE).

Porque allí avria animalias (3R VIATGE).

Verns, serps i altres animàlies (DICCIONARI AGUILÓ).

BRANXET

Aí avía perros mastines y branchetes (17 OCTUBRE).

Ab milans caç la ganta e ab branxet la llebra corredora (A. MARCH, Poesia. Ed. 62 i G. Gixà núm. 60, p. 104).

Yo nunca pude ver la tierra al longo de la costa (20 OCTUBRE).

Sí que no anà a llong de temps que el príncep de Taranto (MUNTANER).

No m'és vijares que a la llonga se puxa tenir (DESCLOT).

PLENERA

Doy mi poder cumplido e llenero e bastante según que yo lo he (PODER DE COLOM) a Bardi.

Volen que digats en plenera Cort (CORTS CATALANES).

NO SOLAMENT... MAS ENCARA.

Se comencà de meravellar no solament.

Los cuales navíos todos non sólo darán abtoridad e gran seguridad.

A la gente que ha de estar dentro mas aun para qualquir otra qualquiera cosa de peligro (MEMORIAL A TORRES).

No solament sobre los qui sen van mas encara sobre qualsevol qui dariavant ses vian (60- DONI XXIII P. 357).

Así seguí la costa d'ella al Oriente 167 leguas, fasta donde facía fin (LLETRA A SANTÀNGEL).

E faç fi - e fent fi, son prest (EPISTOLARI MEDIEVAL).

TEMPERÀNCIA

Mas no fallé mudamiento en la temperància (3R VIATGE).

És concordant de gola, qui és contra temperància (LLULL).

Sens temperància en sos moviments (CURIAL E GÜELFA, 181).

PREST

E volví muy presto con la experiència (3R VIATGE).

Que muy presto nos daría tierra (17 SETEMBRE).

Esta gente convalescerà presto (MEMORIAL A TORRES).

Car lo dinar era prest (CURIAL).

Tota hora ha estat prest e aparellat (FLOS SANC TORUM).

DE PRESENT

E se face de presente (MEMORIAL A TORRES).

Que adés de present manets carregar una nau (MUNTANER).

La Cort general que de present se celebra als catalans en Barcinona (PARLAMENTS A LES CORTS CATALANES).

FRONTERA

La isla Tortuga que está frontera a 36 millas (8 DESEMBRE).

Todos me aseñalavan una tierra frontera d'ellos (COLOM).

El rei Eduard d'Anglaterra tenia assetjat Varoic, qui és ciutat frontera d'Escòcia (EIXIMENIS).

ESPANYOLA

Puso nombre a la dicha la isla Española (9 DESEMBRE 1492).

Féu-me lliurar la mellor galea qui hi era après de la sua, la qual havia nom Espanyola. (MUNTANER, CRÒNICA - Ed. 62, la Caixa, cap. 235).

DE

Yo temía dever una grande restringa (1R VIATGE).

Determinó el Almirante de llegar a aquel río (30 OCTUBRE).

Pensaron de enviarme a mi, C. Colón, a las dichas partidas de las Indias (PRÒLEG 1R VIATGE).

Que cascú pensàs de venir a mi con veurien aquell estol (MUNTANER).

Pensaren de consumir aquella encontrada (MUNTANER, cap. 233).

CERCAR

Con sus canoas no la pueden cercar en XX días (28 OCTUBRE).

Havem cercada gran re de la terra dels llatins (LLULL, EVAST).

E robaren tota la terra aitant com cercaren (DESCLOT, 244).

DONAR LA VELA

Y dí luego la vela (15 OCTUBRE).

Me volví a la nao y dí la vela.

Les altres galee e altre navili donant la vela partiren (DIETARI).

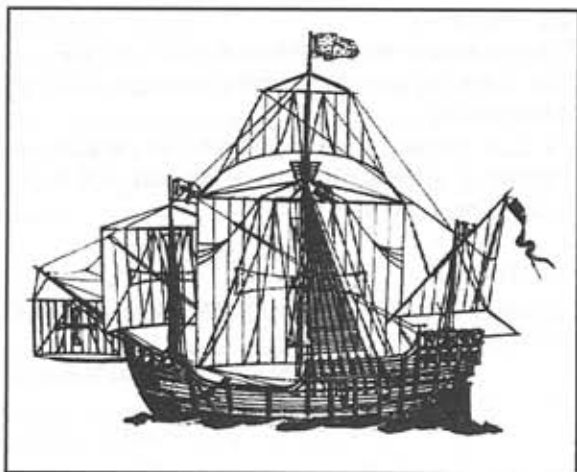
TERRA SANTA

Protesté a Vuestras Altezas que toda la ganancia de esta empresa se gastase en la conquista de Hierusalem (26 DESEMBRE 1492).

Ni com cobràs santa Èsgleia la terra Santa que los serraïns tenen a deshonor de nosaltres (LLULL, EVAST).

CAVA

Tengo ordenado de hacer una torre y fortaleza todo muy bien y una grande cava (26 OCTUBRE).

Lo preborde de Tarragona començà a fer una cava molt gran (DESCLOT, cap. XLI, p. 98).

QUASI

Va la costa d'ella quasi como la Española (11 DESEMBRE).

Que quasi ni veia ni sabia ço que feia (CURIAL, 315. N. GLASSAS).

No havia quaix null escolà (LLULL, *EVAST*).

APARELLAT

Los caminos o pasos no están aparejados (MEMORIAL A TORRES).

Quan la host dels crestians fo armada e aparelada (DESCLOT).

Con haguí aparelada la nau a Messina (MUNTANER).

Jo so aparelat de creure (LLULL, *MERAVELLES*).

Miramoni s'aparellà de passar a Espanya (DESCLOT).

SECILLA

Toda la otra tierra es alta de la manera de Ceçilia (28 OCT.).

Com lo rei Manfré de Secília fo vençut e desbaratat per lo rei Carles (DESCLOT cap. LVIII).

DEFENSIÓ

La población està abierta y sin defensión (MEMORIAL A TORRES).

En offensió e defensió de cessaris (DIETARI DE NOVELLS ARDITS).

RECAPTE

Ponerlo en recapto en alguna fortaleza (COLOM). LLeixé el castell de Gerba e en la illa bon recapte (MUNTANER).

DE CERT

Supé de los frailes de cierto que Sus Altezas me lo enviavan.

Que si sabien de Cert que Déu los te hagués

perdonats (EIXIMENIS).

Ne de dir de cert així serà (EIXIMENIS).

DE FRESC

Fallaron que se habia ido de allí la gente (3R VIATGE).

De fresc: recentment (DICCIONARI AGUILÓ).

METRE EN OBRA

Se deve poner en obra (MEMORIAL A TORRES).

Metre en obra (*CURIAL E GÜELFA*).

RECAPTE

Hojeda, criado del Duque de Medinaceli, muy discreto mozo y de muy gran recaddo (MEMORIAL DE COLOM A TORRES PER AL RUS) Car qui açò fa no és hom de recapte (DESCLOT).

PROTESTACIONS

Haziendo las protestaciones que se requerían (12 OCTUBRE. 92).

Han acordat, ab les protestacions devall escrites, oferir a vós (PERE DE FENOLLET, EN LES CORTS DE BARCELONA DE 1409).

DESONESTAR

Diciendo de mi mil deshonestidades y descortes cosas (LLETRA A L'AMA).

No serà deshonestat (*CURIAL E GÜELFA*, 26).

Deshonestant dones e donzelles (DIETARI NOVELLS ARDITS).

COMPLIDAMENT

Pueden disponer como y tan cumplidamente (LLETRA A SANTÀNGEL).

E per tal Nostre Senyor Déu vol que ara jo en port penitència, car vivent no la'n portí complidament (METGE, *LO SOMNI*, P. 67).

QUI

A qui yo dí unos cascabeles (21 OCTUBRE 1492).

A qui yo llamé cabo Hermoso (19 OCTUBRE).

La major orbetat és amar més ço que no es veu e amar més a qui no es cové nulla honor (LLULL, *MERAVELLES*).

En una finestra estava una folla fembra ab qui el canonge parlava (LLULL, *MERAVELLES*).

CERTIFICADAMENTE

Uno de ellos muy certificadamente le avia dado a entender que por lo parte (17 OCTUBRE 1492).

Si te les deia certificadament (QUI T'ENGENDRA-ENN JASTIG SI (*LO SOMNI*, P. 1265 - ED. 62. LA BASA).

ASSENyalADAMENT

Habia gran barabo.

Per sol barat notava. METGE, *LO SOMNI*, 63.

La llengua en la interpretació de la història

per Josep Miracle

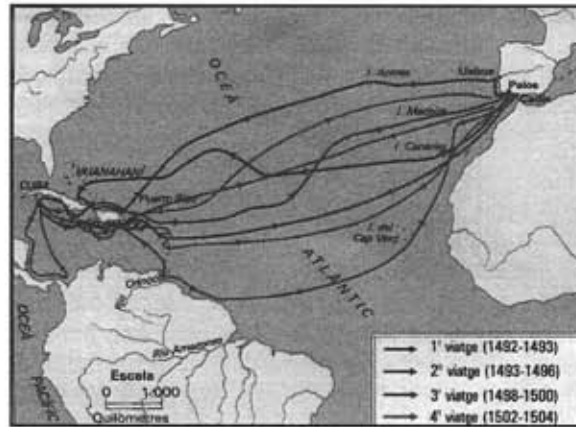
En homenatge a la meua difunta muller, Pepeta Pàmies, que amb la seva discreció tant em va ajudar en vida, i que tant sento que m'ajuda ara de la Glòria estant, empenyent-me quasi imperativament a redactar el present assaig.

Roma, 26 d'agost de 1992

Ja fa bastant de temps que una molt benemèrita Fundació em va proposar d'estudiar a fons el problema del "Colom fou català" que, si no vaig errat, essent jo encara jove, el 1927, crec, va posar damunt la taula el peruà Lluís Ulloa. D'aleshores ençà s'ha vessat molta i molta tinta, i hi ha parers per a tots els gustos. I sembla que en la proposició que se'm feia hi havia —perdó per la immodèstia— l'esperança que jo hi podria dir una cosa potser definitiva. Se'm van facilitar uns llibres que vaig llegir amb molt d'interès, i se'm va invitar a assistir a unes conferències específiques que vaig escoltar amb molta atenció. I en haver vist que homes tan ben preparats i que fins i tot sostenien tesis diferents afirmaven de paraula i per escrit que els mateixos protagonistes de la tan apassionada història es contradieien, vaig comprendre que, si acceptava d'intervenir-hi, el meu parer seria un parer més, coincident o discrepant, però no el parer definitiu que de mi sembla que es devia haver esperat. Raó per la qual vaig declinar, tot agraint-lo, l'honor encàrrec.

Però em va quedar el cuc, i en tot aquest temps he sentit, més de deu i més de vint vegades, que el cuc em rosegava la consciència. I hi ha fet forat, com ja veieu. Hi ha fet forat, i si ara m'atriveixo a dir que si la picabaralla ve, com tants i tants ja han fet observar, per l'engelosida manera de designar el lloc de naixença del navegant, ara, i amb el cor a la mà, jo he de proclamar que no; que ve, no ja principalment, sinó concretíssimament, de les equívokes interpretacions que s'han donat del cognom del descobridor. Cuito a dir que no vull fer l'original ni el revolucionari, i m'apresso a manifestar, per tant, el meu convenciment que és ací on rau el veritable punt d'arrencada de les discrepàncies dels més entesos "colombòfils", el qual punt crec que, per a ells, no ha estat mai ni sospitat.

Anem a pams: Què hauria passat si l'home il·lustre del qual parlem s'hagués dit "Anglada" i hagués nascut a Manacor? O bé si s'hagués dit "Riba" i hagués vingut al món al cor mateix de Vilanova? I, encara, què hauria passat si el seu cognom hagués estat "Salom" i hagués obert els ulls a Tarragona? O bé que, dient-se també "Colom", el seu lloc de naixença hagués estat

Els viatges de Colom

Calella, o Premià, o Mataró, o Badalona? Doncs que l'Amèrica s'hauria descobert de la mateixa manera, i que no hi hauria hagut embolics d'història com hi ha hagut pel fet que el descobridor havia nascut a Gènova.

A veure, doncs, si ens entenem. El *Dizionario Enciclopedico Italiano* que he ben consultat, en el volum III assegura que "Cristoforo Colombo" va néixer a Gènova —ja s'entén: la ciutat italiana—, bo i advertint que són "*scarse le notizie dei primi anni della sua vita*". Aquest aclariment, al meu entendre, té molta i molta importància; car la infantesa va molt lligada al medi, i el medi pot explicar moltes més coses que no pas la més primfilada de les especulacions erudites a propòsit de qualsevol document. Així i tot, l'opinió del redactor de l'article del *Dizionario* ha fet fortuna, i crec que és compartida pel de la nota biogràfica de Colom que es dona en la nostra *Gran Enciclopèdia Catalana*, a desgrat que no vagin gaire d'acord les informacions del seu article —vol. V, pàgina 334— amb les de les darreres ratlles —pàgina 335— en les quals es diu que "documents genovesos de caràcter notarial (1470) i judicial (1479) semblen indicar la seva ascendència genovesa, com també ell mateix ho afirmava en instituir el seu *mayorazgo* el 1498". Això crida l'atenció, perquè just en començar l'article l'autor català deixa entendre que està més ben informat a propòsit de la joventut del descobridor i del seu medi, car diu que "el seu pare era teixidor i ell mateix figurà en aquest gremi com a *lanifer*".

Com ja es veu, la troca es comença a embolicar. Si d'una banda ja s'ensuma poc o molt allò de les contradiccions dels protagonistes, d'una altra ja es comença a veure també que en aquest problema, allò que en rigor és el nus de la qüestió és la interpretació de la paraula. A poc a poc: jo no sé si *lanifer* és un mot del català antic i desuet que avui vol dir "teixidor de llana"; però em resisteixo a creure que el futur descobridor, en tant que *lanifer*, fos, com diu el *Dizionario* que segueixo, aquell "*che produce lana: bestie lanifere*". Així mateix ho diu també el

nostre Alcover-Moll en el volum VI, pàgina 823, sense, però, posar-ne cap exemple: "*lanífer-ifera*, adj. Que produeix llana". Em sembla, doncs, que en un text o altre dels que es pot haver servit l'autor català hi deu haver hagut alguna confusió o alguna equívoca interpretació: car ni Colom ni son pare, essent homes i no ovelles, no podien haver produït mai llana.

Hem de tornar al lloc de naixença; si no, no ens podríem explicar mai el problema del cognom. Jo estic completament convençut –i no sóc pas l'únic– que Cristòfol Colom va néixer a Gènova, el "nucli residencial del municipi de la ciutat de Mallorca", com diu la *Gran Enciclopèdia Catalana*, encara que em fa tot l'efecte que en el temps de la naixença de Colom aquest nucli no devia tenir res de "residencial" i més aviat ho devia tenir de barriada, i qui sap si de poblet annexat després a la ciutat de Mallorca, si fa no fa com més modernament l'antic poble de Sants ha passat a ser un barri de Barcelona. Colom, doncs, era català, i si es vol filar més prim, mallorquí.

Si Colom no hagués descobert l'Amèrica, ni al més arborat dels patriotes genovesos italians el seu nom no li hauria dit absolutament res. I com que la va descobrir, això del nom ja van ser figures d'un altre paner, i més que més havent sabut que havia nascut a Gènova, que per a ells no hi podia haver altra Gènova que la d'Itàlia, és clar, però com que això de dir-se "Colom" no tenia aires d'italianitat, a algú se li devia ocórrer d'italianitzar el cognom, el seu significat, no presentant com no presenta cap dificultat. La cosa és simplicitíssima: "colom" és el nom d'un ocell gairebé domèstic; i encara –i això em sembla molt i molt important– d'un ocell comú tant de Catalunya com d'Itàlia. I anem seguint. Si s'hagués tractat d'"Isard", o de "Passerell", o de "Guineu", o bé de "Senglar", ja hauria estat tota una altra cosa.

Però la cosa va anar així, crec: el nostre "colom" –amb majúscula o no–, va passar a "colombo", com correspon al nom italià de l'ocell. I bé: no sabem d'una manera ben concreta que els cognoms no es poden traduir? ¿Què diríem si algú parlés de "*Mariano Aguilucho*" referint-se a tot un Marià Aguiló, el gran poeta de Mallorca, o bé de "*Tomás Rojo y Lobo*" volent referir-se a l'enyorat i estimat amic Tomàs Roig i Llop? Doncs que ens en faríem un gran tip de riure, car unes traduccions així revelarien més una ridiculesa que no pas un homenatge. I sense voler mancar al respecte a cap italià i molt menys a cap genovès, això és el que m'imagino que s'ha esdevingut amb la manera de designar a la italiana el cognom del descobridor d'Amèrica; i així és com –sempre segons la meua manera de veure les coses– el Colombo ha estat el punt de partida de totes les deturpacions que lingüísticament s'han produït en aquest cas.

Sense haver d'anar gens lluny, a Catalunya mateix s'ha creat l'adjectiu "*colombí-ina*", relatiu o pertanyent a Cristòfor Colom", com es pot llegir a la pàgina 338 del volum cinquè de la nostra *Gran Enciclopèdia Catalana*. ¿Què hi fa, aquesta *b*, quan s'adjectiva el cognom Colom? I, ¿què hi fa, aquesta mateixa *b*, quan es diu *colombòfil* del qui estima tot allò que es refereix a Cristòfol Colom, com tantes vegades he llegit o he sentit dir, i com jo també hi vaig caure en el meu diccionari del 1987? Parlem-ne, amics meus, parlem-ne. Però abans deixeu-me dir que m'he pres la llibertat –i n'accepto tota la responsabilitat– de suprimir l'adjectiu *colombí* en el meu *Diccionari Nacional*, i de substituir-lo per *colomní*, tal com demana la lògica quan ens referim a Colom, i no pas *colomí*, essent aquest el diminutiu del nom de l'ocell.

Estem parlant d'una arbitrària traducció del cognom *Colom*; parlem també una mica del nom de l'ocell que hi està emparentat: ¿per què si del colom (mascle) els francesos en diuen *pigeon*, no diuen *Pigeon* del gran descobridor, sinó *Colomb*, que és una forma més acostada al colom femella, la coloma, que ells diuen *colombe*? Doncs perquè han seguit el *Colombo* italià. Però no és pas l'únic enigma: ¿Per què a la Península Ibèrica, del Colom Català no se n'ha dit *Palomo*, com sembla que hauria estat la cosa més simple, ni tampoc se n'ha dit *Colombo*, que encara hauria estat més comprensible? Doncs, no: se n'ha dit *Colón*, mot que no té cap semblança ni amb el nom de l'ocell ni amb la designació italiana. ¿D'on ha sortit aquest *Colón* que, com ens podria demostrar facilíssimament qualsevol cognomista no té absolutament cap mena de significat, cap mena de sentit, que no és l'expressió de cap sentiment, ni la denominació de cap objecte, de cap ocupació professional, de cap designació floral o fàunica, ni és tampoc cap topònim, i és, en canvi, un mot postís a la mateixa llengua castellana, un mot postís que no ha estat ni l'invent d'un erudit, ni la xiroia pensada de la persona més inculta de tot el país...? De Catalunya, ha sortit, amics; de Catalunya. Fixem-nos-hi.

A veure: *colon*, sense cap accent, és el nom d'un budell; el qui forma part d'una colònia, és el *colono*; ni el budell ni la colònia no tenen res a veure amb el benaventurat *colón*. Què ha passat, doncs? No ens hi trenquem més el cap; obrim el ja per a mi familiar *Dizionario Enciclopedico Italiano*, i a la pàgina 348 del tercer volum trobarem l'explicació: "*Colón* s. m. [dalla forma spagnola del cognome de Cristoforo Colombo]"; i en un altre article més avall s'hi diu més específicament que *Colón* és la "*forma spagnola del cognome de Cristoforo Colombo, dei sui fratelli a dei loro discendenti*". Ja en parlarem, d'aquesta "forma espanyola" del cognom; però si aquesta "forma espanyola"

comprèn els germans i els descendents, ¿com s'explica que en el mateix diccionari italià que segueixo es parli d'un "Diego Colombo", germà petit del descobridor, d'un altre "Diego Colombo", fill primogènit "di Cristoforo e di Dona Felipa" –Felipa Moniz de Parestrello– enregistrat en la nostra *Gran Enciclopèdia Catalana* com a "Diego Colón", i se'ns parli d'un altre Hernando Colón, fill natural del descobridor i de Beatriz Enríquez de Arana? ¿És que aquests germans i descendents no es podien dir també *Colombo* tot i haver canviat de residència peninsular?

No. No ve pas d'ací, la cosa. Es comprèn perfectament bé que l'enciclopedista italià cregués que deia la veritat pura, no tenint com no devia poder tenir una més àmplia informació. Però s'enganyava: *Colón* no era la forma espanyola de l'italià *Colombo*, sinó la forma castellana del català *Colom*. No us esvereu, que no hi ha res de polític en aquesta afirmació meua. Es tracta d'un dels tants problemes de dicció que sorgeixen sempre que en un castellanoparlant vol dir una cosa en català. Tots en tenim prou exemples. I jo, aquesta bona voluntat d'un castellà a voler expressar-se en català, l'agraieixo amb tota la meua ànima. ¿Com puc oblidar aquell linotipista andalús que, més de cinquanta anys enrera, entre altres coses em va dir un dia *tin un fre ar peu* volent dir *tinc un fred als peus*? No el puc oblidar de cap manera, i, fent-lo a ell, faig homenatge a tots els castellans que com aquell linotipista expressen tan al viu el sentiment de la convivència.

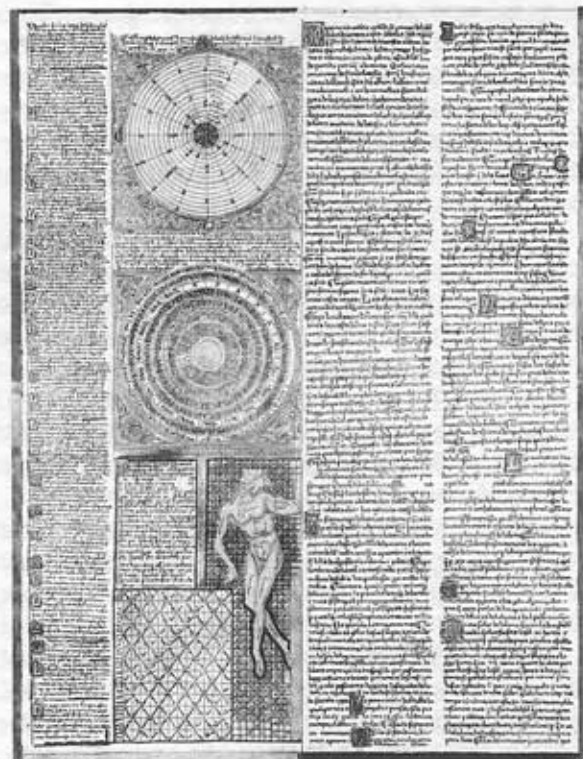
Hi ha, és clar, la gran raó. Com tots sabem, els elements glòtics dels nostres veïns no faciliten la pronunciació correcta de les consonants finals de la llengua catalana. Ara mateix, aquest mateix estiu, m'ha estat presentada a Roma una simpatiquíssima professora universitària de Madrid, la qual, en una molt interessant conversa sobre literatura m'ha dit que havia quedat encantada d'haver llegit el nostre "*Tiran lo Blanch*" de Martorell, volent dir, naturalment, el *Tirant lo Blanch* de Martorell. No és que ella interpretés a tort la *ch* final anacrònica del títol del llibre, ni que trabuqués les dues *es* finals del cognom de l'autor; no ens és pas cap secret ni ens fa pas cap sorpresa que els castellano-parlants diguin *Maragal* del nostre Maragall; o bé *Sabadel* del nostre Sabadell; o bé encara *Companis* del nostre Companys. Doncs bé: ací hi ha precisament l'exacta, la justa explicació del perquè els castellans diuen *Colón* del nostre Colom. Ara mateix ho veureu.

Si resulta que l'antiga grafia de la *ch* terminal els fa pronunciar *x*, cosa que ve a ser un fet m'atreviria a dir esporàdic, la terminació consonàntica es pot dir que gairebé els obliga a l'adjunció d'una *o*: de blanc, *blanco*; de rem, *remo*; de poc, *poco*; de fang, *fango*; de semàfor,

semáforo; de grup, *grupo*; de cas, *caso*; i ara ve al punt que més ens interessa: de salm, *salmo*; de pam, *palm*; d'extrem, *extremo*; de plom, *plomo*; de cloroform, *cloroformo*; d'hipopòtam, *hipopótamo*. I diguem que etcètera, etcètera, etcètera. ¿Per què, doncs, del descobridor, del nostre Colom no en diuen *Colomo*? Per una raó més subtil que els fa –i ens fa!– molt d'honor: perquè com aquell linotipista andalús, volent-se acostar amb la millor bona voluntat del món a la pronunciació catalana, i no podent pronunciar la *m* en tant que consonant final, la substitueixen per la *n*: de la mateixa manera que quan parlant del *rom* (beguda) ells diuen *ron*, diuen *Colón* quan es parla de Colom i el volen designar com el designen els catalans.

Tot això és el que l'enciclopedista italià no podia saber; tot això és també allò que molt probablement ignoren tots els qui creuen que Cristòfol Colom havia nascut a la Gènova d'Itàlia. Tot això és, n'estic convençudíssim, justament allò que prova, que certifica, que el gran descobridor es deia Colom i no Colombo, que era català, i català nascut en l'avui barri dit "Gènova" de la nostra entrançable Mallorca.

(Del llibre *Llengua, aixeca't i camina!* encara inèdit, però ja programat editorialment per la Fundació Roger de Belfort).

Pàgina de l'*Atlas Català d'Abraham i Jafudà Cresques*. Aquest joell de la cartografia catalana, datat el 1375, és conservat a la Biblioteca Nacional de París. Foto: Jordi Gumí.

Sobre el port de Palos (Resposta indirecta a la qüestió de Pals)

Per Pere Català i Roca

No falta qui, per tal d'abonar determinada presumpció, pretén que la vila andalusa de Palos, vinculada a la gesta colombina, no tingué port. I, puix que el tema ha estat dit en algun article periodístic, ens sembla necessari de fixar l'error que suposaria mantenir la negativa. Palos, a l'època de Colom, disposava de port. Val a dir que el topònim Palos –com ho assentem també pels de Pals, a l'Empordà– prové de *palus paludis*, equivalent a "indret pantanós" o "lloc d'aiguamolls" (hom pot pensar en les febres palúdiques) i, d'antuvi, entenem convenient de transcriure el paràgraf següent del llibre *Colón y la Rábida* (2a ed., Madrid, 1892, p. 98) original del pare franciscà José Coll:

"Cristóbal Colón, al salvar en 1484 el trayecto de unos tres kilómetros que hay desde el embarcadero de Palos a la Rábida, no pudo dirigirse á este convento por las marismas, sino que tuvo precisión de ladearse como unos quinientos ó más pasos hacia el monte. Esto es lo que procede, viniendo desde el que fué un día renombrado puerto de Palos hasta llegar á la casa guardianal del honorable y simpático P. F. Juan Pérez".

Cal, tanmateix, que la documentació dels temps colombins avaluï l'existència d'aqueix port i, en tal sentit, acudim a uns testimonis que figuren en la "Probanza del Fiscal, tramitada por Pero Ortíz de Matienzo (en Sevilla, 15 diciembre 1535)", publicada al volum VIII de *Pleitos colombinos* (Escuela de Estudios Hispanoamericanos; Sevilla, 1964). Hi observem les declaracions testimonials que segueixen:

p. 200) "... el dicho Martin Alonso Pinçon como compañero del dicho Colon adereço y apresto tres navios suyos e a sus hermanos y parientes y amigos en el puerto de Palos para yr a hazer el dicho descubrimiento...".

p. 239) "En la villa de Palos en este dia primero dia de noviembre del dicho año (1532) el dicho Juan Martin Pinçon presento por testigo a Pedro Medel vecino desta dicha villa de Palos... (...) dixo que vido quel dicho Martin Alonso hizo la dicha armada e con sus debdos e parientes anymandolos sus familiares porque otros no osavan yr en este puerto de la villa de Palos...".

p. 242) "En esta villa de Palos en este dicho dia año suso dicho el dicho Juan Martin Pinçon presento por testigo a Pedro Alonso Anbrosio vecino desta villa de Palos... (...) porqueste testigo vido que el dicho almirante Colon fue hazer rrelaçion a sus Altezas de lo suso dicho el dicho Martin Alonso Pinçon conçerto en el puerto de la villa de Palos el armada...".

p. 256) "En esta villa de Palos en dos dias de novienbre del dicho año de mill e quatroçientos (*sic*) e treynta e dos años presento el dicho Juan Martin Pinçon por testigo a Alonso Veles, alcaide e alcalde mayor desta villa de Palos por el conde de Miranda mi señor... (...) dixo que sabe que vinieron los dos navios el uno en que fue el Almirante e el otro en que fue el dicho Martin Alonso al puerto desta villa de Palos..." Potser interessa d'enregistrar que el declarant té l'edat de 70 anys.

pp. 297-299 "...el dicho Diego Rodriguez Simon vezino de la dicha billa de Palos (...) vio partir el armada desta villa de Palos para fazer el dicho primero descubrimiento (...) al tiempo que la dicha armada bolvio de fazer el primer viaje de descubrir este testigo los vio llegar al puerto desta villa de Palos...".

p. 322) "... el dicho Francisco Medel vezino e rregidor de la dicha villa de Huelva (...) los vio yr al tiempo que la armada se partio del puerto de Palos...".

Copiem llargament, per diversos conceptes, de la declaració de "Alonso Gallego vezino de la dicha villa de Huelva":

p. 339) "A la novena pregunta dizo este testigo que conosció muy bien a el dicho Martin Alonso Pinçon que hera el mayor hombre e mas determinado por la mar que en aquel tiempo avia por esta tierra y hero hombre rrico e muy enpanrentado y de los mas prinçipales de Palos y tenia sienpre navio de suyo y tenia aparejo para facer qualquier cosa por la mar mucho mejor quel dicho don Christoval Colon porqueste testigo le conosció y le vio harto pobre y nescesitado e sin ningund credito ni caudal ni favor y que si algund cabdal credito o aparejo toviera no vynera a Castilla a buscar favor e ayuda para yr a fazer el dicho descubrimiento porque desde Portugal se fuera a facer el dicho descubrimiento en nombre del Rey de Portugal porqueste testigo oyo dezir a un Pedro Vazques de la Frontera vezino de la villa de Palos al tiempo quel dicho Colon vino a querer yr al dicho viaje quel dicho Colon venia a tomar lengua y aviso del dicho Pedro Vazquez de la Frontera como persona que avia sydo criado del Rey de Portugal y tenia notiçia de la tierra de las dichas Yndias y asi mismo le dezia a este testigo quel dicho Colon avia ydo a pedir favor e ayuda al Rey de Portugal para yr a fazer el dicho descubrimiento y quel no se lo quiso dar pensando que hera cosa de burla y despues que avia visto que en Portugal avia mal rremedio se avia venido a Castilla a pedir favor a los Reyes Catolicos y que claro esta que si al dicho Colon no se juntara con el dicho Martin Alonso y el dicho Martin Alonso no se determinara de yr en persona el dicho viaje nunca el dicho Colon fuera a fazer el dicho descubrimiento ni ninguna persona osara yr con el por ser la cosa ynçierta...".

Entraríem, ara, a debatre altres temes; quedem per a una altra ocasió. Només volem, amb aquest article, deixar concretat que Palos tingué port, com vénen repetint-ho, sense fer-ne qüestió, els manuals d'història colombina. Per si cal reblar el que hem exposat, transcrivim que a l'"Advertencia preliminar" de l'indicat volum dels *Pleitos colombinos* els professors F. Pérez-Embid i F. Morales Padrón consignen, textualment: "...Los navíos quedaron fondeados en la ría del Tinto, frente a Palos (hoy el mar se ha alejado), porque uno de los testigos recuerda que con su barca se dedicó a transportar a los marineros y sus "caxas". Tal vez hubo un segundo fondeamiento, antes de zarpar, en el estero de Domingo Rubio, al pie del monasterio de La Rábida, donde pudo subir Colón, para la definitiva despedida de sus amigos franciscanos".

Tot anant a la saga dels cinc canonges Colom

per Francesc Albardaré

Amb la present reflexió sobre uns homes que varen servir l'església durant els segles XIII, XIV i XV, volem retre un sincer i afectuós homenatge de reconeixement a la tasca desenvolupada per dos homes de l'Església dels nostres dies: mossèn Antoni Bach i Riu i mossèn Josep Maria Marquès. Gràcies al seu constant i silencios treball, els investigadors poden gaudir d'una ajuda excepcional en les nostres recerques en visitar els arxius diocesans de Solsona i de Girona. Aquest petit article vol establir unes interessants relacions sobre dades trobades i treballades pels dos investigadors suara esmentats.

Les esferes del poder han estat sempre cercles tancats amb ànsia de perpetuació indefinida, tant a l'Edat Mitjana com en els nostres dies. A la Baixa Edat Mitjana ens trobem amb una noblesa i un patriciat gairebé immutables tant en les esferes del poder religiós com del poder laic. Quan a la societat civil descollava una família determinada, l'aparició de membres d'aquesta família en els més alts estaments eclesiàstics era automàtica. Tot i que no podem parlar de nissagues personals en la continuïtat de certs càrrecs eclesiàstics, sí que podem parlar en canvi de nissagues familiars.

La hipòtesi en què ens basem per fer la present reflexió és la de considerar que persones que han ostentat un mateix alt càrrec eclesiàstic i que porten el mateix nom familiar poden considerar-se parents. Si acceptem aquesta premissa, que podríem abellir donant llistats de nissagues eclesiàstiques tipus oncle-nebot-nebot-etc. com els Margarit, Borja, Boil, etc., podem passar a treure interessants conseqüències de les

"nissagues eclesiàstiques" dels canonges Colom.

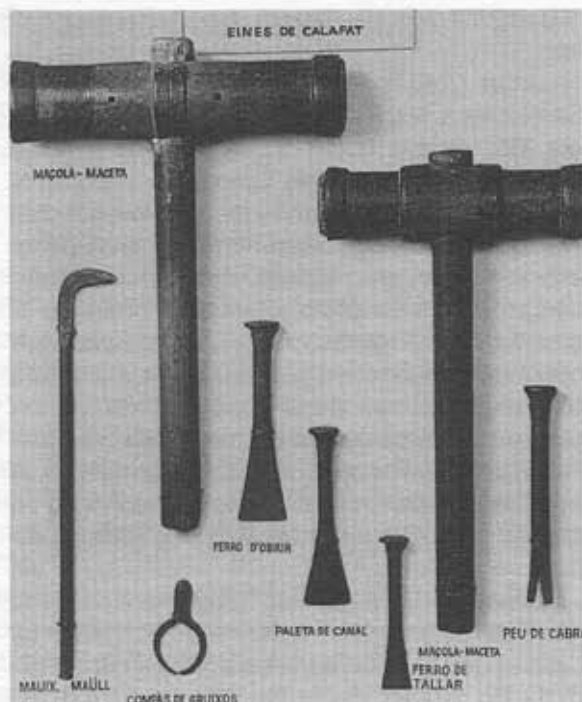
Joan Colom, canonge de la catedral de Barcelona a les dues primeres dècades del segle XIII, sembla que fou l'iniciador de la lenta penetració de la família Colom en importants càrrecs eclesiàstics. Fundador de l'hospital d'en Colom, és reconegut com home de gran poder econòmic i de gran cultura. Per ser un valedor de l'orde dels templers el seu nomenament al càrrec de canonge fou discutit per una part dels canonges de Barcelona. Coneixem molts fets d'aquest canonge de la seva història adulta, però en canvi es desconeix tot de la seva família originària. Provenia d'una família Colom ja establerta a Barcelona, o bé es tractava d'un cap de pont d'una família Colom poderosa de terra endins?

Cent anys més tard ens trobem amb la figura de *Ferrer Colom*, que va acabar essent bisbe de Lleida i que té la seva tomba en la primera absidiola de llevant de la Seu Vella de Lleida. Sabem que aquest personatge estava lligat amb la ciutat de Balaguer i que fou canonge de Lleida. Mossèn Bach ens diu que vers 1332 hi havia un Ferrer Colom a Balaguer, rector i notari que tenia relació amb una important família Colom de Cardona. El suplent a la notaria de Ferrer Colom era Jaume Colom, segurament germà o fill seu. Aquestes dades les trobà mossèn Bach al *Llibre dels Jueus de Cardona 1327-1334* de l'Arxiu Municipal de Cardona.

El canonge de Lleida i el notari de Balaguer, eren la mateixa persona? Nosaltres considerem que aquesta hipòtesi és molt defensable ja que són dos personatges contemporanis i sabem que en Ferrer Colom, canonge de Lleida, va tenir una llarga vida laica abans d'entrar al claustre de l'església.

La relació dels Colom de Balaguer amb els Colom de Cardona pot ser molt fecunda per als investigadors colombins. Mossèn Bach ens complementa aquesta dada tot dient-nos que en el mateix *Llibre dels Jueus de Cardona* (f. LVI) consta que habitava a Cardona un tal Pere Colom l'any 1333. El fet que aquestes dues branques Colom surtin en el context del món dels jueus mereix també una atenció especial.

Però mossèn Bach ens diu moltes més dades interessants, com ara la creació d'una fundació a l'església de Cardona el segle XV (segona meitat) per part de Guillem Colom, ciutadà de Barcelona. Aquest fet fa pensar a mossèn Bach que Guillem Colom era procedent de Cardona! Vet aquí el que pot ser la clau de l'origen de la família Colom de Barcelona. Nosaltres concordem plenament amb el nostre consoci i basant-nos en altres dades complementàries com els plets de la família Colom amb l'església de Cardona a finals del segle XV, l'íntima relació de Jaume Colom amb els comtes de Cardona al

Eines de calafat. Museu Marítim. Foto: Jordi Isern.

principi del XV i el fet que l'aniversari d'aquesta fundació de Cardona encara era celebrada l'any 1514 (J. Serra i Vilaró - *Història de Cardona*. T IV pàg. 198), considerem que aquesta suposició és encertada.

Per tot això enunciem la hipòtesi de treball segons la qual **els Colom de Barcelona eren descendents dels Colom de Cardona, de probables arrels familiars jueves.**

Mossèn Bach ens dóna, però, una altra dada interessant: a meitat de camí entre Balaguer i Cardona, el propietari de la Garriga de Madrona i del terme de Sanaüja era Seniofred Colom, l'any del senyor de 1053! (Arxiu Diocesà de Solsona, pergamí 106). Es tracta sens dubte del personatge Colom més antic que posseïm i que el podríem anomenar patriarca dels Colom de l'eix Balaguer-Cardona. Però reprenem el fil dels canonges i continuem amb el canonge "Ferrarius Columbi".

Mossèn Marquès, cap de l'Arxiu Diocesà de Girona, ens assabenta en el Notularum II 1329/1392 ref. 156 de l'Arxiu Diocesà de Girona, que l'1 de gener de 1333 també hi havia un canonge de la catedral de Girona amb el nom de Ferrer Colom. Aquesta notícia és força interessant, ja que considerem que podem suposar, donada la identitat de nom i de dates, que aquest canonge de la catedral de Girona és el mateix canonge i bisbe de la catedral de Lleida. Aquesta novetat ens pot ajudar a explicar la presència de Francesc Colom a Girona un segle més tard.

Pere Colom, canonge de les catedrals de Lleida i de l'Urgell, vet aquí una gran aportació de mossèn Bach! Aquest important personatge no solament tenia els drets dels dos càrrecs es-

mentats sinó que l'any 1389 era també vicari general de Tarragona! Com a successor de Ferrer Colom a la canongia de Lleida, considerem vàlid suposar-li algun lligam familiar amb aquest bisbe i per tant descendent dels Colom de l'eix Balaguer-Cardona. Sorpren que no ens hagin pervingut més notícies d'un personatge tan important i creiem que qualsevol recerca biogràfica d'aquest personatge ens pot aportar moltes dades sobre els llinatges Colom catalans. Per les seves relacions amb Lleida, Balaguer i l'Urgell, tant Pere Colom com Ferrer Colom poden ser originaris de l'àrea compresa entre Lleida i Cardona.

Guillem Colom i Marimón (1380?-1445?), canonge de Tarragona i Tortosa. Aquest important personatge fou canonge de Tarragona del 1405 fins al 1424, canonge de Tortosa a partir de 1423 i hospitaler de Tarragona de 1424 fins a la seva mort. Aquest canonge era membre de l'orde de Sant Agustí i fou procurador de la ciutat de Barcelona a Flix i la Palma d'Ebre al mateix temps que el seu germà, en Jaume Colom i Marimón ho era de Tàrraga. Al ser nomenat hospitaler de Tarragona va presentar unes butlles del papa Luna, que demostren les altes esferes que freqüentava.

Si arribà a ser canonge de Tarragona pocs anys després que en Pere Colom fos vicari general d'aquesta seu, ¿no podem pensar en uns lligams familiars entre ells dos, com la clàssica relació oncle-nebot? Nosaltres així ho considerem i ja tenim una altra base per suposar que la branca Colom de Barcelona era originària de l'eix Balaguer-Cardona, ja que el canonge Guillem Colom el tenim ben integrat en l'arbre genealògic dels Colom de Barcelona.

L'any 1456 ens trobem amb un Jaume Colom, prevere de Tarragona, que obté del Vaticà uns beneficis eclesiàstics a les diòcesis de Vic i de l'Urgell, a més a més dels que pogué obtenir a la catedral de Tarragona. No se'ns fa difícil pensar que aquest Jaume Colom també fou membre de la nissaga Colom que donà a Tarragona un canonge/hospitaler i un vicari general. En aquest cas tornem a tenir una pista que ens lliga un personatge Colom amb l'Urgell i la diòcesi de Vic.

La clau de volta de la sèrie de canonges Colom no pot ser altra que el magnífic *Francesc Colom i Bertran*, canonge de les catedrals de Girona i de Barcelona i president de la Generalitat de Catalunya entre 1464 i 1466. En les nostres recerques als arxius capitular i diocesà de Girona vàrem descobrir que Francesc Colom fou també canonge de Girona com a mínim del 1451 fins al 1453. Gràcies a nous documents inventariats per mossèn Marquès, sabem que Francesc Colom continuà essent ardiaca de la Selva fins a l'any 1464, en què fou designat Dalmau de Sant Dionís per a aquest càrrec, tot

coincidint amb l'ascensió de Francesc Colom a la presidència de la Generalitat de Catalunya.

Fins fa poc no ens podíem explicar per quina raó en Francesc Colom va tenir aquesta "tirada" cap a Girona, si no és pel fet que el seu oncle per part de la família Bertran s'havia casat amb la pubilla Margarit de Castell Empordà. Però un cop esbrinat que en Ferrer Colom també fou canonge de Girona un segle abans, les coses ens semblen molt més senzilles de comprendre. Si, a més a més, mossèn Marquès ens assabenta que el 2 de desembre de 1357 un tal Guillem Colom, doctor en decrets, és professor de Jaume Trilla, en aquell moment ardiaca de la Selva, la relació dels Colom amb la canongia de Girona i amb l'ardiaconat de la Selva se'ns fa molt més familiar. Només cal identificar aquest Guillem Colom amb el besavi de Francesc Colom i tot queda en família!

Per tot el que hem exposat considerem que no és gens forassenyat de sospitar un lligam familiar entre tots aquests canonges Colom, relació que ens indica clarament una cosa que ja sabíem per altra documentació relacionada amb la família Colom de Barcelona i és el seu probable origen en una zona compresa entre Balaguer, Tàrraga i Cardona. Dins d'aquest àmbit originari hi caben llocs com Verdú, Guimerà, Ciutadilla, Tarroja o Sanaüja.

No ens sorprenem gens, després d'aquesta anàlisi, que mossèn Bach ens assabenti que mossèn Francesc Colom sigui testimoni d'un testament d'un beneficiat de Verdú l'any 1452, ni que en Bernat Coscó, padri d'un bateig fet a Verdú el 16 d'agost de 1456, sigui un dels beneficiats del testament del canonge Francesc Colom. Els Colom de Barcelona tenen clars lligams amb Verdú, amb Tàrraga i, sobretot, amb Cardona.

Els lligams dels Colom de Barcelona amb Cardona no són només a nivell de possible antic veïnatge en aquesta vila, sinó que és un entroncament social molt més fort tant amb l'església de Cardona com amb la casa comtal dels Cardona. Els plets de Lluís i Pere Colom amb l'església de Cardona són prou coneguts. No hem publicat encara el resultat de les nostres recerques sobre els llibres de comptabilitat de Jaume Colom dels anys 1401 al 1403 conservats a l'arxiu capitular de Barcelona, però en ells es relacionen les despeses de Jaume Colom en els seus desplaçaments a Cardona. Encara ens sembla més significatiu que el comte de Cardona demani a Jaume Colom que acompanyi la seva esposa a Castelló d'Empúries. Organitzar i costejar un viatge d'aquesta importància, no solament denota la capacitat econòmica del banquer Colom de Barcelona, sinó la confiança i la intimitat que hi havia entre els comtes de Cardona i aquesta família. Si mossèn Marquès ens assabenta que l'any 1396

era jurista de Castelló d'Empúries un tal Pere Colom, el quadre se'ns va completant mica a mica. Aquest Pere Colom, ¿és el mateix personatge que fou canonge de Lleida, l'Urgell i vicari general de Tarragona?

Hi ha una relació indefugible entre els Colom de Barcelona i els comtes de Cardona. No ens sobta gens als colombistes catalans que la néta del descobridor es casi amb el duc Sanç de Cardona, ja que resulta un episodi més de les relacions, a vegades tempestuoses, entre aquestes dues grans famílies catalanes.

A manera de conclusió

La major part de les dades d'aquest article es deuen a la gentilesa de mossèn Bach i de mossèn Marquès. Si hem entrat en contacte amb aquests dos historiadors ha estat gràcies a la presència del nostre benvolgut consoci el professor Charles Merrill, a qui vaig acompanyar en dos desplaçaments a Girona i a Solsona-Verdú, tot robant el temps necessari de la meua atrevida vida laboral. D'aquestes dues excursions i de l'anàlisi de les dades obtingudes, he fet les següents reflexions personals:

a) Cal continuar fent tasca d'arxiu! Tant als arxius notariais, municipals, com eclesiàstics, hi ha muntanyes de dades interessants a l'abast de la mà.

b) Tots els cinc canonges Colom poden ser parents de la mateixa família. Si els classifiquem per bisbats:

Barcelona: Joan Colom (1200-1220) + Francesc Colom (1447-72)

Lleida: Ferrer Colom (1320-1330) + Pere Colom (c. 1390)

Girona: Ferrer Colom (c. 1330) + Francesc Colom (1450-1464)

Tarragona: Pere Colom (c. 1390) + Guillem Colom (1405-1430).

Podem arribar a la conclusió que eren parents, ja que sabem que en Guillem Colom era oncle de Francesc Colom. Tot extrapolant, en Guillem Colom podria ser nebot de Pere Colom.

c) Els canonges Colom més recents tenien doble càrrec:

– Ferrer Colom: Canonge de Lleida i Girona

– Pere Colom: Canonge de Lleida, Urgell i vicari de Tarragona.

– Guillem Colom: Canonge de Tarragona i de Tortosa.

– Francesc Colom: Canonge de Barcelona i Girona

d) La família Colom de Barcelona era originària de Cardona:

Guillem Colom, apel·lat "el Major", fou qui s'instal·là a Barcelona procedent de Cardona sobre l'any 1460 (?). El seu ofici era canviador. Per raó del seu ofici i per l'existència de famílies

Colom jueves (pensem en Abraham Colom de Tàrrega entre d'altres) en aquesta àrea d'origen de la família Colom, hom pot pensar en un origen jueu de la família.

e) Seniofred Colom, senyor de Sanaüja, pot representar la branca noble cristiana antiga dels llinatges Colom. Els Colom de Cardona-Balaguer podrien ser jueus conversos que van agafar el llinatge d'aquesta família noble Colom.

Cal continuar fent hipòtesis de treball, pres-
tos però a desmuntar-les quan els documents
fefaents ens demostrin que no anem pel bon ca-
mí. Cal continuar, cal progressar. Cada cop més
Cristòfol Colom és més català que mai i mem-
bre de la família Colom de Barcelona-Cardona.
D'això n'estic cert!

Opinió

El senyor Josep Porter, polígraf i bibliòfil re-
conegut universalment, ha tingut l'amabilitat de
concedir-nos aquesta entrevista a casa seva, a
Barcelona, una llar plena de records i amb la bi-
blioteca particular més important de Catalunya
sobre el tema colombí. El senyor Porter és soci
del nostre centre.

**– Bé, avui hem de parlar, senyor Porter, si
vostè hi està d'acord, de tres temes.**

*– Sí, em va dir la Maria que volíeu parlar una
mica de Lluís d'Ulloa... Amb molt de gust.*

**– I després també podríem parlar del llibre
que vostè ha acabat i que s'està aquí adormit,
quan hauria d'estar ben desvetllat, per-
què tothom l'espera, i després...**

*– Aquest llibre meu fa més d'un any que hau-
ria pogut sortir. Un amic estava disposat a fi-
nançar-ne una edició limitada, però no vaig ac-
ceptar. És que em van passant les ganes de pu-
blicar-lo. Penso que els editors no confien en
l'èxit del llibre... I, en canvi, jo penso que pot ser
un best seller. En fi, que me'n van passant les
ganes.*

– No, home, no!

*– Quan veig que hi ha homes que per dir que
Colom és català es posen a parlar davant de
cent o cent persones i escaig, que hi havia ahir
a la Corona d'Aragó...*

– El Pare Batllori!

*– Sí, el Pare Batllori. Parlà més d'una hora i
sense dir que Colom és català, parlant del seu
entorn, de tota la gent que l'envoltà, fent a tra-
vés de les planes de la història... Ja no cal dir-
ho, home! Ja no cal dir-ho! Per què dir-ho? És*

donar un disgust als castellans, i hauríem d'ha-
ver-nos acostumat ja que amb els castellans no
hi podem lluitar, hem de trobar les maneres que
ells s'adonin com són, no? Perquè és tan obvi
com es va descobrir Amèrica...! Fins i tot el Pare
Batllori diu que són guanys parafernals els que
es van obtenir amb la Descoberta.

– Què?

*– Parafernals, són béns parafernals, i Ferran
el Catòlic sempre va dir que la meitat dels
guanys d'Amèrica eren de la Corona d'Aragó,
de manera que és tan evident...*

**– Bé, senyor Porter, si li sembla parlem de
l'Ulloa, jo li faré preguntes i vostè s'explica.
El tema és Ulloa a Barcelona. Aleshores,
quan va venir l'Ulloa aquí a Barcelona i va
presentar primer el seu llibre l'any 1927,
¿quin ambient es respirava aquí, a
Barcelona, sobre això de Colom?**

– No se'n parlava.

*Ningú no en parlava, tothom, els erudits, els
investigadors, els historiadors, sabien que el s.
XVI, i sempre, des de Zurita passant per tots els
historiadors fins a Ferran Soldevila, tots sabien
que no era possible que Colom fos castellà i
menys genovès. Segur que era català, però no
se'n va parlar, es va donar com a cosa...*

**– El fet que sorprengué tant la seva tesi i
la traducció del llibre de Domènec de
Bellmunt.**

*– Si una cosa és molt, molt, molt bona i no hi
ha un ambient en què se'n pugui parlar i puguin
aplaudir o xiular, és com si no existís.*

**– Fins a quin punt hi va intervenir la situa-
ció de la Dictadura, en aquest fet que es por-
tés tot...?**

*– Ens va sorprendre a tothom. En plena dic-
tadura de Primo de Rivera, que pugui a l'estrada
de l'Ateneu un senyor que més a més és peruà,
es posà a fer una conferència dient que Cristòfor
Colom és català, ens va sorprendre molt a tots
els que hi érem.*

**– Vós hi vau assistir, a aquesta conferèn-
cia?**

*– I tant! L'engrescament va ser... no us el po-
deu imaginar! Sentir que em diuen això... amb la
sang calenta que em corria per les venes, a vint-
i-set anys... amb unes ganes enormes de fer co-
ses... vaja. Estava tan eufòric que des de llavors
no he parat d'investigar sobre el tema.*

**– Recordeu qui hi havia en aquesta con-
ferència?**

*– No, però hi havia els habituals que anàvem
a sentir conferències, sobretot lletraferits i estu-
diants, i en aquest cas especial hi havia els*

americanistes i aquells que tenien, viva, la imatge de Cristòfor Colom.

– **Qui era el president de l'Ateneu, aleshores? Us en recordeu?**

– No, però això seria fàcil de saber... Només cal trucar als administradors de l'Ateneu...

– **Qui el va presentar, l'Ulloa?**

– Em penso que el devia presentar el mateix August Pallerola, el Domènec de Bellmunt, que és qui li va traduir el llibre, no ho recordo. Però és que la cosa ens va sorprendre i l'home, a pesar que ja era vell (va morir el 1936), ens va sorprendre de tal manera que m'engrescà, i des de llavors... no he parat, buscant coses.

– **Quan va venir l'Ulloa, la premsa d'aquí quin ressò se'n va fer?**

– A la premsa hi va haver de tot. Hi va haver gent que va protestar, va dir, com ara, que és una bestiesa, tots els savis oficials diuen que estem tocats de l'ala. Jo he estat a punt de posar al meu llibre Guillardura d'un nonagenari... Perquè la gent se'm clavarà a sobre, jo ja ho sé, perquè avui, el catedràtic d'Història d'Amèrica d'aquí, i de Madrid, i d'allà on sigui, tots són genovistes, encara que només per tradició o per comoditat. Els nostres historiadors amics, mai no s'han manifestat d'acord amb nosaltres del tot: fins n'hi ha que encara dubten que Colom es digués Colom, a Portugal! La tesi de l'Ulloa va ser acceptada amb foguerades d'entusiasme per part d'alguns i amb pessimisme i burles per part d'uns altres.

Un moment de la conversa entre el senyor Josep Porter (esquerra) i el senyor Joaquim Arenas (dreta.)

– **I la premsa de Madrid, què?**

– A Madrid sempre han dit que no! Recordeu-vos que fa pocs mesos el doctor Rumeu de Armas ens ha dit, en plena sessió a Òmnium: ...Qué más quisiéramos, que Colón fuera español!... Com si en ser català no fos espanyoll. El que els empipa, el que no els deixa estar tranquils, és que fos català i per això hi estan en contra. Ja saben el que es fan, ja! Si des del primer

moment els catalans haguéssim anat regularment a Amèrica, avui hi hauria en aquell continent mitja dotzena de nacions que parlarien en català. A manca d'això, vegeu el llibre que ha editat aquests dies la Comissió Catalunya-Amèrica...

– **A l'Ulloa vós el vàreu conèixer personalment, perquè us va signar un autògraf...**

– Només el vaig saludar aquell dia i no el vaig veure més. Se'l van emportar a l'Institut Gallach d'Edicions, els va fer el volum d'Amèrica d'una Història Universal. Després va publicar els diversos volums que tots li coneixem. Personalment, no vaig tenir cap contacte amb ell, però jo, de l'Ulloa, si no en tinc el testament, tinc cartes que va escriure a Carreras Cand i que em va donar la Carme (la seva filla que era una colombina) com nosaltres, i un cop cada mes ens reuníem en una casa o en una altra. L'investigador Madurell i Marimon, que ens proporcionava els documents dels arxius als investigadors, també em va donar, abans de morir-se, tots els referents als Colom.

N'he recollit anant a llibreries i anant pel món i els que la gent m'ha donat, i d'altres que els he temptat a base de bitllets de banc (si els tenia).

Jo tinc vint-i-una fitxes de coses de l'Ulloa. En el número 9 del nostre Butlletí, la meua filla presenta una bibliografia entre la qual hi ha els títols que jo tinc a la biblioteca.

– **Com la valoraríeu vós, l'obra d'Ulloa? És a dir, tant en l'aspecte de rigor històric com d'impacte social.**

– Us espantareu, eh! Però jo tinc poca confiança en la tesi general de l'Ulloa; només en una cosa la tinc, i ferma: en el fet que va proclamar que Colom fou català. Quan explica la pre-descoberta de 1477 sobretot. Si acceptem que l'expedició daneso-portuguesa a la qual s'afegí Colom arribés a Groenlàndia i a Terranova, no pot ser versemblant la seva baixada fins a les Antilles, ni costejant pel Labrador i Terranova ni a mar oberta. Això és un somni.

En canvi, sí que és certa l'arribada a Amèrica dels vikings per la badia de Baffin, i baixant per l'estret del Hudson arriben fins a Massachussets. Les exploracions dels vikings han estat provades.

– **Però, de l'Ulloa, vós en valoreu la valentia que va tenir, oi?**

– Tot ho devem a ell, mira si hi crec! Jo no parlaria amb aquest entusiasme que estic parlant ara, vós no hauríeu perdut el temps venint ara a xerrar una estona amb mi..., vull dir que, l'Ulloa, és el pare de tot, és el guia de tots.

– **Hem dit que l'Ulloa és el pare; a qui consideraríeu el fill, vós, parlant en el terreny de la ciència i de la història?**

– A ningú.

– Té seguidors l'obra de l'Ulloa?
– Tots en som. Vós, jo, els nostres companys del Centre, tots.

– I dels seus detractors, què en diu?
– Són o malintencionats o ignorants.

– Vós creieu, per tant, encara, que la tesi de l'Ulloa sobre la catalanitat de Colom és defensible? Que el camí que segueix és erroni?

– Bé, jo no vull dir que tot sigui erroni, el que és erroni és el que abans us he explicat amb tot detall.

– És erroni quant a la pre-descoberta?
– És erroni de la manera com Ulloa ho explica. Colom va trepitjar Amèrica simplement en arribar a Terranova, on els bascos anaven, ja el segle XIV, a pescar bacallans. No hi ha necessitat de voler fer arribar a les Antilles a Colom, en aquell moment, des de Terranova. Repeteixo: Terranova ja és Amèrica.

L'entrevistat, el senyor Josep Porter, polígraf, bibliòfil i, sens dubte, capdavanter en els estudis colombins.

– El fet que l'Ulloa exposi la possibilitat que Cristòfor Colom sigui en Joan Colom relacionat amb el Colom jove i el Colom vell.

– Tampoc. Això tampoc. No hi ha cap motiu perquè s'hagi de dir Joan.

– Va tractar l'Ulloa la relació dels Colom de Barcelona amb els Colom de la Segarra?

– L'Ulloa no pot parlar de cap genealogia, de cap branca del tronc Colom, i si n'oblido alguna, ja us he dit el que penso. No es podrà demostrar.

– Quan l'Ulloa morí el 1936, sembla que aquesta efemèride no va tenir gaire ressò.

– Cap ressò!

– I per què?

– Perquè la gent som així.

– Una última pregunta sobre l'Ulloa: Com

pot Catalunya pagar el deute, aquest deute?

– Fent-li un monument, una estàtua fosa en bronze a un lloc adient. També podríem demanar a l'ajuntament que suprimís el Gènova dels rètols que hi ha al passeig de Colom.

El centre ja ha demanat a l'alcalde que canviï la placa actual del passeig de Colom.

Gràcies, senyor Josep Porter, per la seva amabilitat i el seu acolliment.

Notes

Dos testimonis més de l'arribada del Descobridor a Barcelona

per Pere Català i Roca

Sabut és –i ens n'hem fet ressò al núm. 9 d'aquest Butlletí monogràfic de "Colom a Barcelona"– que tres escriptors relaten, com a testimonis, la rebuda règia al Descobridor; són P. M. d'Anghiera, Gonzalo Fernández de Oviedo y Fernando Colón (aquest darrer, testimoni només que probable). A hores d'ara, i d'ençà de la publicació del llibre Colón en Barcelona (Sevilla, CSIC, 1944), per l'il·lustre professor Rumeu de Armas, hom no pot tenir cap dubte sobre una tal vinguda de l'Almirall a la capital catalana. Per fortuna, podem refermar, encara, que Barcelona fou l'escenari de l'arribada de Colom, gràcies a dos testimonis dels quals hem trobat les respectives declaracions en l'obra *Pleitos colombinos*, VIII (Escuela de Estudios Hispanoamericanos. Sevilla, 1964).

En la Probança iniciada por Juan Carrillo, fiscal de Su Majestad en Santo Domingo (26-I-1536), "el dicho testigo Alonso de València vesino desta çibdad [Santo Domingo]... a la primera pregunta dixo que conosco a don Christoval Colon de mas de quarenta años a esta parte... Dixo que es de edad de mas de cinquenta e ocho años... A la deçima pregunta dixo que bido al dicho don Christoval Colon en la Vega de Granada en Santa Fee estando allí los Reyes Catolicos el ano de noventa e dos e allí se desia publicamente quel dicho don Christoval Colon queria venir con gente e navios a descubrir las Antyllas que agora son e se llaman las Yndias del mar oceano... (...) A las veynte e dos preguntas dixo que lo que della sabe es que stando este testigo en Barçelona el año de noventa e tress vido en ladicha çibdad de Barçelona el almirante don Christoval Colon que yva de estas partes a dar cuenta a sus Altezas de lo que avia hallado e descubierto e llevaba consygo ciertos

yndos e que a la buelta quel dicho Almirante bolvia a estas partes que fue el segundo viaje este testigo bino con el que fue en el año de noventa y tress y vido quel dicho dos Christoval Colon truxo en aquella sason dies e syete navios con mucha gente en ellos e todos a sueldo del Rey...".

Aquest darrer paràgraf figura a la pàg. 413. A la pàg. 444, consta, en la declaració d'un altre testimoni, famós —a guix d'història— per la seva fidelitat al Descobridor, l'assentament que segueix:

"El dicho Diego Mendez vecino de la dicha çiudad de Santto Domingo de la ysla Española... A la segunda pregunta del dicho ynterrogatorio dixo que cree e tiene por çierto lo en ella contenido; preguntado que como e por que lo cree dixo que porque asy es publico e notorio y porque al tiempo quel dicho don Christoval Colon se conçerto con el Rey e Reyna Catholicos estando sus altezas en el rreal e çibdad de Granada este testigo estava alli a la sason e oyo decir publicamente que yva el dicho Almirante a descubrir tierras nuevas y que despues este testigo se torno a hallar en Barçelona el año de noventa e tres quando el dicho don Christoval Colon vino de las Yndias el primero viaje e vio que truxo algunos yndios y grandes muestras de oro".

Un segon cognom inexistent per al Descobridor:

"Canajosa", "Conojosa"

o "Casajose"

per Pere Català i Roca

Resulta veritablement curiosa, a part de sorprenent, la manera com ha estat llegit, per alguns erudits, l'anomenat document Borromeo, en virtut del qual P. M. d'Anghiera hauria (s'imposa la condicionalitat) revelat la mallorquinitat del Gran Navegant. Considerem prou conegut, en el nostre medi, aqueix instrument (que massa palesament diu allò que cerquen els indagadors) per no haver de reiterar-ne les circumstàncies. Les podem apreciar, si convé, pels llibres *El enigma de Cristóbal Colón* (Barcelona. Marté, 1964), per R. Llanas de Niubó, o *La tesis mallorquina de Cristóbal Colón* (Palma de Mallorca, Cort, 1967), per J. Suau Alabern.

Agafem aquest darrer llibre i a la pàg. 26 llegim la transcripció del debatible document, amb la traducció en llengua castellana. Pel que ens interessa ara, reproduïm el paràgraf darrer. Segons la transcripció expressada per Luau, el comte indica:

"... /Et diro anchora/ esser Colom usuale a

Colombo por chelaneando/ descoberto che vive in Génova in quidam/ Christophero Colombo Casajose figlio de/ Dominico et Susana Fontananorrosa non s'había/ confundere del navigatore dell'Indie/ Occidentali/. Di Bergamo a D. 1494". Traducció castellana: "... Y diré ser Colón equivalente a Colombo, porque habiendo descubierta que vive en Génova un cierto Cristophore Colombo Conojosa, hijo de Domingo y Susana Fontanarrosa, no se había de confundir con el navegante de las Indias occidentales. En Bérgamo, Diciembre de 1494".

El "Casajose" (o a altres documents apareix "Conojosa" —o, "Canajosa" (en versió per Llanas de Niubó. ob. cit., p. 140)— per força havia d'alertar-nos. I, en efecte, ens desapareix, en procedir a la lectura del facsímil: "... Et dirò anchora esser Colom usuale a Colombo pche havendo descoberto che vive in Zenova un quidam Christophoro Colombo lanajolo figlio d Domenico et Susaña Fontanarossa non s'habi a confundere col navigatori dell'Indie Occidentili. Di Bergamo, a D. 1494".

Ves per on el fill de Domenico i Susanna ha perdut el segon cognom, en benefici de l'ofici de llaner (lanajolo).

Val a dir que altres erudits, com el mallorquí Jaume E. Amengual, —qui signa, amb Rafel Bauzà Socias, el llibre, *El Descubridor del Nuevo Mundo* (Palma de Mallorca. Eureka, 1990)—, no han caigut en la trampa de no llegir directament del facsímil, i ben interpretar-lo, el document "Borromeo", al qual l'autor suara esmentat dedica un capítol (el VI, pàg. 133-138) que titula "Un documento auténtico".

Si convenim o no en les conclusions que li inspira l'escrit acabat amb la data "Di Bergamo, a D. 1494" són figures d'un altre paner.

Io Giovan D. Borromeo espono tutto manifestar
 le verità per me scoperite e molte del signor
 Pier D. Anghiera scriver da me Catholico di
 Spagna; et questo solo non in tempo perpetua
 ma in ogni parte alla historia e per Colom
 Christophoro della Romagna et no della Liguria.
 Il detto Pier D. Anghiera gli mi che fu per me
 l'istesso fatto da Giovan Colom pche capiva
 di politica et religiose le hanno confidate di
 Francesco Christophoro (che dimandava l'ajuto
 delle navi in Re D. Spagna. Et di anchora
 esse Colom usuale a Colombo pche havendo
 scoperto che vive in Zenova un quidam
 Christophoro (della lanajolo figlio d. de
 domio et Susana Fontanarossa non s'habi
 a confundere col navigatore dell'Indie
 Occidentali
 Di Bergamo, a D. 1494

Bibliografia

Caius Parellada i Cardellach, *Cristòfor Colom i Catalunya: una relació indefugible.*

Llar del Llibre, Barcelona, 1992.

L'editorial "La Llar del Llibre" ha fet una important aportació encaminada a desembrollar el misteri, racionalment inexplicable, que plana sobre l'origen del Descobridor d'Amèrica, Cristòfor Colom. Quan ja semblava que, malgrat no disposar de cap prova documental que ho demostrés, s'anava acceptant l'origen genovès del gran navegant, Caius Parellada i Cardellach publicat el fruit d'un documentadíssim estudi titulat *Cristòfor Colom i Catalunya: una relació indefugible*, que planteja uns fonamentats arguments sobre aquesta dubtosa nacionalitat.

L'estudi de Parellada posa en relleu prou detalls rigorosament històrics i deduccions raonablement versemblants que desmenteixen a bastament tant l'origen genovès com el castellà, i aporten abundants elements que permeten deduir, amb moltes probabilitats d'encert, el seu origen català, i denuncia l'organitzada eliminació de les proves que ho demostraven, destruint-les i fent-ne traduccions sospitosament parcials. La constància en la recerca i l'incansable examen i l'anàlisi de tota la documentació existent, a la fi seran capaços, a la curta o a la llarga, de dissipar tots els misteris i demostrar la veritat sense el més petit dubte.

La minuciosa destrucció d'antecedents i la

deformació sistemàtica de documents no podia ser total i perfecta. Per això l'investigador incansable va localitzant frases i detalls insospitats que constitueixen troballes importants que esperonen a continuar la tasca fins a poder arribar a la veritat.

Es tracta d'un llibre de lectura apassionant que recomanem de debò. És un treball que caldrà tenir en compte d'ara endavant. És un gran pas en la recerca de la veritat tant de temps amagada. A partir d'ara, la catalanitat de Colom, ja no podrà semblar una quimera, sinó que esdevé una possibilitat ben probable que potser es podrà confirmar.

Amit

(L'Informador, gener de 1993)

Joaquim Arenas i Sampera, *A la recerca d'una història amagada. Colom, Catalunya i la Descuberta.*

La Llar del Llibre, Barcelona, 1992.

Gràcies a Déu, entre l'allau de publicacions del Cinquè Centenari, n'hi ha algunes que no superen les dues-centes pàgines. Avui parlem d'una de molt valuosa escrita pel pedagog Arenas, una de les ments pensants i activíssimes del colombisme català i internacional. Amb una modèstia poc habitual en els treballs de divulgació, l'autor adverteix des de la primera pàgina el caràcter general i popularitzador del llibre i com es defuig premeditadament de competir en els camps erudit o polèmic. L'obra de Joaquim Arenas gosa desatendre el detall i l'anècdota que sols abelleix els lleures de l'erudit colombí; festeja, en canvi, el lector comú que, atemorit per la proximitat desmesurada dels experts, pot sentir-se temptat de fugir d'estudi. Amb una redacció planera i directa, lacònica a voltes, l'autor repassa els trets essencials de la tesi o les tesis catalanes dels orígens de Colom i provoca, amb un innegable ofici pedagògic, l'interès decidit del lector.

Breu, entenedor, sumari, engrescador, païble, útil ens resulta aquest volumet divulgatiu de l'activista Arenas. Com si fos el cas d'un Colombisme en deu dies o d'una Art abreujada d'atrotar veritat es repassen per al comú dels mortals les principals característiques de personatges importants en el desenvolupament històric de la descoberta. Així, la família Colom, amb els seus components Cristòfor, Dídac, Bartomeu, Diego, Luis, Hernando són presentats amb retrats ràpids però que alligonen sobre fets interessants habitualment deixats de banda. La

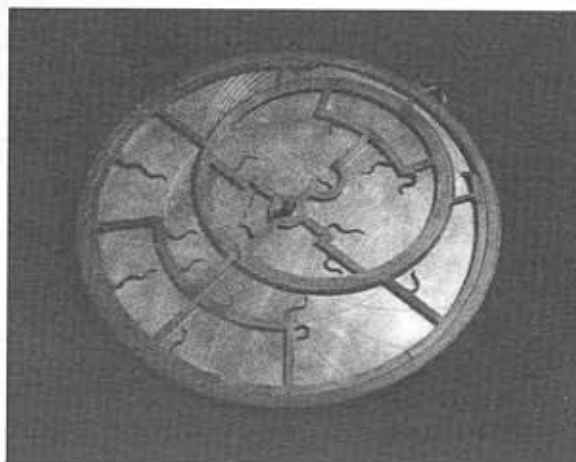

relació, per exemple, entre Vives i Hernando Colom resulta suggeridora, inquietant. Atret per aquesta fal·lera desvetlladora, aprenem o recordem detalls del rei En Ferran, de la reina Isabel de Castella, del llaner Cristoforo Colombo, del pare Bartolomé de las Casas. L'autor del llibre tanmateix no defuig en absolut els posicionaments polèmics dins la tesi catalana, i recorda respecte, del dominic que, tot i que era dit també Casaus, això no el fa català. La família Casaus, occitana, s'havia aclimatat al reialme castellà des dels temps del rei savi i escaquista.

Podríem continuar citant les innegables qualitats del llibre i no seria sobrer. No tothom recorda que a les Illes Canàries hi va haver un bisbat català, el del Teide, car catalans foren els primers colonitzadors europeus de l'arxipèlag africà. De tota manera, potser serà més profitós d'assenyalar la transcendència pública que aquest llibre està obtenint i que podria augmentar substancialment si mai fos traduït a l'espanyol, l'italià o l'anglès. En el cas d'una segona edició o d'una adaptació, ad maiorem gloriam Colombi, caldria tanmateix subsanar alguns errors de detall, minúsculs, i fer algunes correccions que podrien arrodonir encara més aquesta obra. Només uns exemples il·lustratius: l'autor hauria de respectar els textos en llengua espanyola i abstenir-se de traduir-los. Atès que és una llengua coneguda pel comú dels catalans, la força que té qualsevol text original ha de respectar-se en tot moment. El lector sol desconfiar de les traduccions, i més encara en un tema tan polèmic.

L'autor és lliure d'escriure "Diego Colón" o "Diego Colom" o "Dídac Colom" o fins i tot

"Dídac Colón". Pot escriure "Cristòfor" o "Cristòfol". Tant és. Però ha de respectar la seva pròpia decisió si la vol divulgar. La vacil·lació constant que pateixen els noms de la família dels Colom, habitual en la major part d'autors

catalans, desorienta el públic i erosiona la imatge pública de la tesi catalana. Mai no s'insistirà prou en aquest aspecte. Per altres raons igualment arbitràries però indefugibles igualment, el rei de Portugal en l'època de la Descoberta es deia, en català, Joan II i no Joao. La no traducció dels noms dels monarques és un tema ja legislat i no ofereix dubtes.

No cal seguir, altrament semblaria que el llibre del senyor Arenas té defectes quan són virtuts el que sovinteja de la primera a la darrera de les pàgines d'aquest llibret tan útil i estimulant. Un model a seguir.

Jordi Gàlvez

**Centre d'estudis
colombins**

I COL·LOQUI INTERNACIONAL D'ESTUDIS COLOMBINS DE BARCELONA

LA LENGUA I L'ESCRITURA DE CRISTÒFOR COLOM

Barcelona, 9, 10 i 11 de Desembre de 1993

Amb el suport de la Comissió Amèrica i Catalunya, de la Generalitat de Catalunya

El Centre d'Estudis Colombins, d'Òmnium Cultural, es proposa organitzar el I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins, de Barcelona per commemorar el Vè. Centenari de les efemèrides que en 1493 van vincular, en el marc de la història universal, Catalunya i els Països Catalans amb la Descoberta del Nou Món.

Tots els actes se celebraran al Pati Llimona, antic Palau dels March i dels Gualbes, carrer de Regomir, núm. 3, 08002 de Barcelona.

PRIMERA CONVOCATÒRIA • PROGRAMA *

Dia 9, dijous

17.30 Rebuda dels participants i lliurament de la documentació.

19.00 Acte inaugural.

Salutació i benvinguda del president del Centre d'Estudis Colombins. Conferència magistral: La personalitat de Cristòfor Colom a través dels seus escrits i dels que li van ser adreçats, a càrrec del Dr. Frederic Udina i Martorell, antic director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

20.00 Acte d'obertura de l'exposició: Colom a Barcelona, als locals mateixos del pati Llimona.

Dia 10, divendres

9.30 Ponència: El català dels segles XV i XVI i la llengua de Colom, a càrrec dels professors Jordi Gálvez, Josep Ma. Castellnou i Caius Parellada de la Comissió de Lingüística i Paleografia del Centre d'Estudis Colombins.

10.45 Descans i refrigeri.

11.15 Lectura de comunicacions.

12.30 Debat.

13.00 Descans i temps per dinar.

16.00 Ponència: La lengua de Colón en los grandes

documentos, a càrrec del doctor Juan Gil, professor de Filologia Llatina de la Universitat de Sevilla.

17.00 Descans.

17.15 Lectura de comunicacions.

19.00 Debat.

19.30 Fi de la segona jornada.

Dia 11, dissabte

9.30 Ponència: L'escriptura de Cristòfor Colom, a càrrec del doctor Geo Pitarino, catedràtic d'Història medieval de la Universitat de Gènova.

10.45 Descans i refrigeri.

11.15 Lectura de comunicacions.

12.30 Debat.

13.30 Acte de cloenda.

14.00 Descans i temps per dinar.

16.00 Visita comentada al Barri Gòtic de Barcelona.

18.00 Visita i recepció al Palau de la Generalitat de Catalunya.

22.00 Assistència –optativa– a la Festa de les Lletres Catalanes. Hotel Princesa Sofia.

*Aquest programa de la Primera Convocatòria pot modificar-se si les circumstàncies imprevistes així ho demanen.

La butlleta d'inscripció ha de ser tramesa a l'Oficina Permanent del Centre d'Estudis Colombins, c/ Montcada, 20, 08003 Barcelona, tel. (93) 319 80 50, fax (93) 310 69 00. Import de la inscripció: 1.500 ptes./15 dòlars (inclou refrigeris del descans). Cal ingressar aquesta quantitat a nom d'Òmnium Cultural, c/c núm. 02-000045/85 de la Caixa d'Estalvis i Pensions del carrer de Montcada, núm. 31, 08003 Barcelona. La inscripció és gratuïta per als socis del Centre d'Estudis Colombins i per als comunicants.

A la mateixa Oficina Permanent es proporcionarà la informació general, de 10 a 14 i de 16 a 19 h.

2. Comunicacions:

S'han de presentar en relació amb una de les tres ponències i la seva extensió no ha de superar els 10 fulls.

3. Llengües de treball:

El català serà la llengua oficial del Col·loqui. El català, el castellà, l'italià, el francès i l'anglès en seran les llengües de treball. El text de les comunicacions haurà de ser presentat abans de l'1 de novembre, preferentment en suport informàtic.

4. Allotjament:

L'organització del I Col·loqui d'Estudis Colombins no es fa càrrec de gestionar l'allotjament. Cada participant es pot posar en contacte per aquest assumpte amb:

Col·legi Major Sant Raimon de Penyafort/Mare de Déu de Montserrat. Av. Diagonal, 643, tel. (93) 330 87 11, fax (93) 330 87 11. Ofereix: dormir i esmorzar. Preu nit: 4.500 ptes. Hotel-Residència l'Alguer. Ptge. Pere Rodríguez, 20, tel. (93) 334 60 50, fax (93) 333 83 65. Ofereix: habitació i esmorzar. Preu nit: 7.280 ptes. 10% de descompte si es fa constar la participació al Col·loqui.

5. El Comitè del I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins de Barcelona es proposa editar-ne les actes.